

Innføring av Basel III

2013

Hvilke konsekvenser har det økte egenkapitalkravet til bankene for kundene?

Ragnhild Larsen Wigestrand
Masterstudium i økonomi og
administrasjon
14.06.2013

Universitetet
i Stavanger

**DET SAMFUNNSVITEKSKAPELIGE FAKULTET,
HANDELHØGSKOLEN VED UIS
MASTEROPPGAVE**

Studieprogram: Økonomisk-administrative fag- masterstudium	OPPGAVEN ER SKREVET INNEN FØLGENDE SPESIALISERINGSRETNING: Anvendt Finans ER OPPGAVEN KONFIDENSIELL? Nei (NB! Bruk rødt skjema ved konfidensiell oppgave)
--	---

Tittel: Innføring av Basel III. Hvilke konsekvenser har det økte egenkapitalkravet til bankene for kundene?

Engelsk tittel: Implementation of Basel III. What will the consequences of the increased capital requirements for the banks be for the customers?

FORFATTER(E)		VEILEDER: Mads Holm
Studentnummer: 206015	Navn: Ragnhild Larsen Wigestrånd	

OPPGAVEN ER MOTATT i TO - 2 - INNBUNDE EKSEMPLARER
Stavanger,...../.....2013 Underskrift administrasjon:.....

Sammendrag

Oppgaven har tatt for seg innføringen av de nye kapitalkravene for bankene, tiltak bankene har satt inn og direkte og indirekte mulige konsekvenser en ser for kundene. Problemstillingen for oppgaven er som følger:

”Hvilke konsekvenser har det økte egenkapitalkravet til bankene for kundene?”

De nye kapitalreglene stammer fra CRD IV som er foreslått av Basel Committee on Banking Supervision (BCBS). Fra før har man Basel I og II. Det nye ved Basel III er at det innføres et kapitalkrav til bankene, en så kaldt motsyklisk kapitalbuffer. Basel III ble utviklet etter finanskrisen i 2008 og skal øke soliditeten til bankene slik at de er godt rustet for en eventuell ny krise.

Bankene har gjort flere tiltak denne våren for å nå de nye kapitalkravene. Blant annet økt utlånsrenten, kuttet kostnadene, redusert innlånsrenten og kuttet utbytte. Mange av disse tiltakene ble satt inn før finansministeren la frem forslag til krav og innføringstempo den 23. mars 2013.

Videre er det flere direkte konsekvenser av de tiltakene bankene har satt inn for kundene. En av konsekvensene en ser er økt sparing i form av nedbetaling av gjeld som følge av økt utlånsrente og redusert innskuddsrente. En annen konsekvens er økt kundeflukt til utenlandske banker med filialer i Norge, dette reduserer konkurranseposisjonen til norske banker. Reduksjon i utlån og da særlig til bedrifter er en farlig virkning av innføringen av kravene.

Samlet sett kan en konkludere med at konsekvensene en ser så langt kan lede til nedgang i økonomien i landet dersom kravene blir innført i for høyt tempo og med for høye krav. Utredningen viser hvor viktig det er å se på konsekvensene av de nye kravene før en innfører dem, og overvåking av utviklingen underveis i innføringen av kapitalkravene.

Innholdsfortegnelse

1 Innledning.....	9
2.0 Datakilder	11
3.0 Historisk bilde	12
3.1 Kredittregulering i Norge til midten av 1980- tallet.....	12
3.1.1 Bankkrisen.....	13
3.2 Finanskrisen i Norge og virkning på bankene.....	13
3.3 Kort om Basel I og II.....	15
3.4 Mulige virkninger de så i 2001 av Basel II	15
4 Teori	17
4.1 Bankenes oppgave.....	17
4.2 Rentesetting i Norge.....	19
4.2.1 Virkning av endret innskuddrente på konsum og sparing.....	19
4.3 Bakgrunnen for det nye kravet	20
4.4 Hvordan sette nivå på kapitalkravet	21
4.5 Det nye kapitalkravet i detalj Basel III.....	23
4.5.1 Nye risikovekter for boliglån	25
4.5.2 Hva bankene bør gjøre	26
4.6 Kapitalkravet lagt frem 23. mars 2013 av Finansdepartementet.....	27
4.6.1 Hvor er bankene i forhold til det nye kravet	28
4.7 Hvilke muligheter bankene har til å hente ny egenkapital	29
4.8 Samfunnsøkonomiske konsekvenser av det nye kapitalkravet	30
5.0 Deskriptivt bilde.....	32
5.1 Er dette det riktige tidspunktet for å innføre motsykluskrevet?.....	32
5.2 Nødvendigheten av økt inntjening for bankene	32
5.3 Solide banker.....	33
5.4 Ny bankkrise	34
5.5 Tør ikke å innføre ny bankskatt.....	34
5.6 Renteøkning	35
5.6.1 Demper på boligprisene	35
5.6.2 Økt rente uten grunn.....	36
5.6.3 Kundeflukt.....	36
5.7 Bankene kutter i sine kostnader	37
5.8 Nedjustert innskuddsrente	37
5.9 Økt sparing i første kvartal.....	38
5.10 Tilbakeholdt utbytte	38
5.10.1 Er kutt i utbytte en kostnad for banken?	39

5.11 Redusert utlån som følge av de nye kravene	40
6.0 Analyse.....	42
6.1 Konsekvenser av renteøkningen.....	42
6.2 Konsekvenser av kutt i bankenes kostnader.....	43
6.3 Konsekvenser av redusert innskuddsrente	44
6.4 Konsekvenser av tilbakeholdt utbytte	44
6.5 Redusert antall banker	44
6.5.1 Konsekvenser av redusert antall banker.....	45
6.6 Totalt sett reduksjon i utlån som følge av kravene.....	46
6.7 Økt sparing	46
6.8 Hvem tar regningen?	46
7.0 Konklusjon	48
7.1 Forslag til videre forskning	50
Litteraturliste:	52

Figurliste

Figur 1 Bankenes samlede utlånsvekst.....	12
Figur 2 Bankenes rente margin i prosentpoeng.....	13
Figur 3 Tap på utlån og resultat av ordinær drift	13
Figur 4 Vekst i innenlandsk kreditt til næringsmarkedet fra banker og kreditt foretak i Norge (tolvmånedersvekst)	14
Figur 5 Hvordan settes renten?.....	19
Figur 6 Bankenes egenkapital fra 1875 - september 2012. Prosent av forvaltningskapital	21
Figur 7 Analytisk rammeverk. Marginalgevinst og marginalkostnad ved å øke kapitaldekningen med ett prosentpoeng fra ulike kapitaldekningsnivå. Prosent av BNP.....	22
Figur 8 Oversikt dagens og nytt lovforslag	23
Figur 9	24
Figur 10	25
Figur 11 Ren kjernekapital i prosent av risikovektet beregningsgrunnlag.....	28
Figur 12 Ren kjernekapital i prosent av risikovektet beregningsgrunnlag.....	28
Figur 13 Mulige effekter av økt bufferkrav.....	29
Figur 14	40

Tabelliste

Tabell 1 Oversikt over Basel 3 pilarer.....	26
Tabell 2 Oversikt over innfasning av nye krav i Norge	27
Tabell 3 Oversikt over antall sparebanker i Norge	44

Forord

Denne utredningen er skrevet som en avsluttende del av min masterutdanning i økonomi og administrasjon ved Universitetet i Stavanger.

Oppgaven har tatt for seg innføringen av de nye kapitalkravene for bankene, tiltak bankene har satt inn og direkte og indirekte mulige konsekvenser en ser for kundene. Dette temaet har vært mye diskutert denne våren, og finansdepartementet la frem forslag til konkrete krav 23. mars. Det har derfor vært en svært spennende og lærerik prosess å skrive denne utredningen.

Jeg vil benytte anledningen her til å takke min veileder Mads Holm som har gitt meg tilbakemeldinger, ideer og kommentarer. En stor takk rekkes også til min samboer Sverre Paulsen Jonassen som har vært en tålmodig og god lytter dette halvåret. Jeg vil også rette en takk til min søster som har lest korrektur, og til resten av familien som har vært en god støtte i denne perioden. Til slutt vil jeg takke mine medstudenter for to fine år og god diskusjon.

1 Innledning

Denne utredningen vil se nærmere på kapitalkravet staten har satt inn for å styrke bankene. Spesielt vil den ta for seg hvilke tiltak bankene har satt inn for å møte disse kravene og hvilken effekt dette har hatt for kundene.

Velferdsutviklingen i et land er sterkt knyttet til bankenes oppgave. Bankene skal formidle sparemidler fra sparere til låntakere. Dette er viktig for å fremme investeringer og for å bidra til økonomisk vekst i samfunnet. Dersom det skulle oppstå høye tap vil dette igjen gå utover bankenes soliditet. Bankenes soliditet sier noe om bankenes evne til å tåle utlånstap, dvs. evne til å overleve i tøffe tider.

Den siste finanskrisen har fått mange til å sperre øynene opp. Her i Norge husker man enda godt bankkrisen på starten av 90-tallet. Finanskrisen har vist hvor avhengig en er av finansiell stabilitet for å kunne opprettholde en solid realøkonomi. En forutsetning for å oppnå finansiell stabilitet er solide og robuste finansinstitusjoner.

De nye kapitalreglene stammer fra CRD IV som er foreslått av Basel Committee on Banking Supervision (BCBS). Fra før har man Basel I og II. Det nye ved Basel III er at det innføres et kapitalkrav til bankene, en så kalt motsyklisk kapitalbuffer.

Problemstillingen for denne oppgaven vil være:

”Hvilke konsekvenser har det økte egenkapitalkravet til bankene for kundene?”

Herunder ønskes det å se nærmere på hvilke tiltak bankene setter inn og hvilke direkte og indirekte konsekvenser dette har for kundene.

Problemstillingen er interessant i dag fordi temaet er så aktuelt. Mange banker gjorde tiltak for å nå det nye kapitalkravet allerede før Finansdepartementet la frem hva de konkrete kravene ble i mars. Konsekvensene av kravene er uvisst både for kundene og bankene. Det er mange banker i Norge og oppgavens funn vil ikke gjelde for alle. Fokus her blir DNB, Nordea, Danske Bank og Handelsbanken Norge som er blant de største bankene i Norge.

Oppbygningen av denne oppgaven vil starte med en historisk gjennomgang av utviklingen av banker i Norge, bankkrisen, finanskrisen og kort om Basel I og II. Her vil en også se kort på årsaker til bankkrisen i Norge. Deretter følger en teoridel hvor relevant teori vil bli presentert. Denne delen vil også ta for seg de konkrete kravene Finansdepartementet la frem i mars.

Kapittel 5 vil gi en oversikt over utviklingen denne våren i bank og finansmarkedet knyttet til de nye kapitalkravene Finansdepartementet la frem. I tillegg vil den gi et deskriptivt bilde av tiltak bankene har gjort og konsekvenser som begynner å komme frem av disse tiltakene.

I kapittel 6 drøftes konsekvenser en ser av de ulike tiltak som er satt inn. Videre går den inn på de indirekte konsekvenser dette har hatt for kundene.

Utredningen blir avsluttet med en konklusjon. Ut i fra analysedelen kan det konkluderes med at kapitalkravene som er satt inn gir virkningen de er ment og gi, men at det er andre virkninger i tillegg som en ikke hadde regnet med og at disse bør utredes videre.

2.0 Datakilder

Det er i hovedsak to typer data man kan benytte oss av.

Primærdata: er data som er samlet inn for en spesiell problemstilling. En kan samle inn data ved metoder som intervju, spørreskjema og observasjon.

Sekundærdata: dette er data som ikke er samlet inn av forskeren selv. Forskeren baserer seg på data og opplysninger som er samlet inn av andre til et annet formål. Dette kan være data hentet fra offentlige statistikker, budsjetter, resultater, artikler osv.

I denne oppgaven er det brukt sekundærdata hentet fra offentlige kilder. Norges bank, års- og kvartalsrapporter fra ulike banker, Finansdepartementet, statistisk sentralbyrå, og artikler fra Dagens Næringsliv, andre aviser og Finans Norge har blitt brukt for å fremskaffe de data som er nødvendig for utredningen.

Det er viktig å vurdere om dataene som er blitt fremskaffet er reliable og valide.

Reliabilitet eller pålitelighet sier noe om til hvilken grad vi kan stole på dataen vi har benyttet oss av. Med dette menes om dataene er relevante for det en ønsker å undersøke. Som nevnt er dataene i denne oppgaven hentet fra offentlige kilder, og mye kan finnes igjen i de ulike kildene. En kilde som kan diskuteres er internettleksikonet Wikipedia, denne kilden er brukt en gang under kapittel 6.5. Den aktuelle artikkelen har sikre kilder og er oppdatert nylig(23.4.2013), regner den derfor som reliabel tiltross for at dette kan diskuteres.

Validitet eller gyldighet går på om vi måler det vi ønsker å måle med de datakildene vi har brukt. Man kan si at dataen samlet inn i oppgaven er gyldig, da den gir svar på problemstillingen man ønsker å undersøke. (D. I. Jacobsen, 2005)

3.0 Historisk bilde

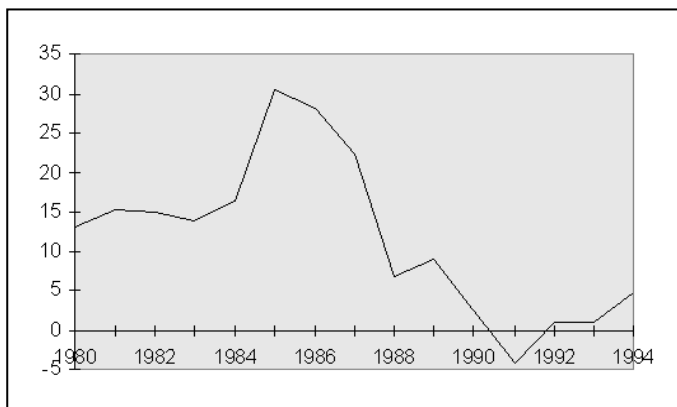
Under dette kapitlet vil det bli gitt en gjennomgang av den historiske utviklingen for det norske kredittmarkedet. Videre tar det for seg bankkrisen på starten av 90-tallet, Basel I og II og hvilke mulige konsekvenser de så av disse før de ble innført og til slutt finanskrisen.

3.1 Kredittregulering i Norge til midten av 1980- tallet

Norske myndigheter regulerte kredittmarkedet strengt fram til cirka midten av 1980-tallet sammenlignet med andre sammenlignbare land. Det var en rekke tiltak for reguleringen: Kredittbudsjett, rentenormering og erklæring, reservekravet, plasseringsplikt og valutaregulering.

Alle disse virkemidlene ble etter hvert uoversiktlige og kompliserte. Rammen i utlånsveksten i kredittbudsjettet ble ikke overholdt over flere år. Et ”gråmarked” begynte å vokse frem, det vil si et uregulert kredittmarked som et resultat av at det regulerte markedet ikke kunne møte etterspørselen etter kreditt. Noe på grunn av den lave rentepolitikken myndighetene førte. En deregulering av det eksisterende systemet i begynnelsen på 1980-tallet var starten på et mer markedsbestemt og fleksibelt kredittsystem. Mange av reguleringene av kredittmarkedet ble opphevet. Det ble en sterk vekst i utlån fra bankene, dette som følge av at et krav til tilleggsreserve i bankene ble fjernet i 1984. Både bedrifter og personer som tidligere ikke hadde fått lån fikk nå innfridd sine lånesøknader, og etterspørselsbehovet for kreditt ble møtt. Dette resulterte igjen til konkurranse mellom de ulike bankene, og fokuset kom vekk fra kredittvurdering. Dette ledet til stor økning i utlånsveksten med større risiko og dårligere lønnsomhet i bankene. (Aamo, 2011)

Figur 1 Bankenes samlede utlånsvekst

Kilde: (Aamo, 2011)

3.1.1 Bankkrisen

Økningen i utlån kom mens landet var inne i en høykonjunktur. Landet hadde svært lav arbeidsledighet, eiendomsprisene steg og det private konsumet steg. Denne høykonjunktoren avtok raskt og allerede i 1988 så man klare tegn på at en bankkrise var under utvikling, men bankkrisen var først et faktum i 1991. Sverige og Finland opplevde også bankkriser i dette tidsrommet.

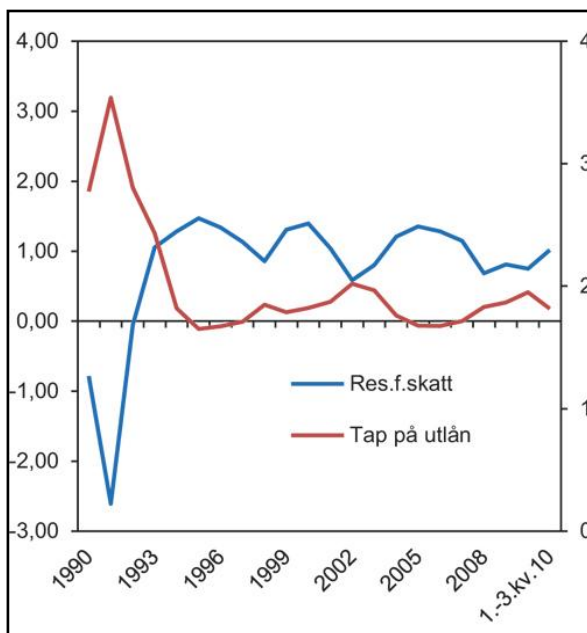
Det var flere grunner til bankkrisen i Norge på 1990-tallet, som redegjort for ovenfor.

Årsakene kan deles inn i tre grupper: bankenes adferd, finans- og pengepolitikken og makroøkonomiske forhold. Den tyngst veiende årsaken var nok finans- og pengepolitikken som førte til store mengder utlån uten tilstrekkelig sikkerhet.

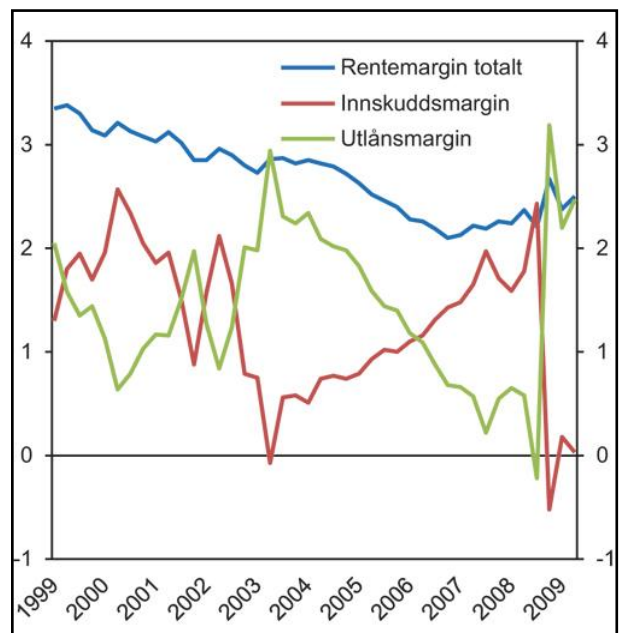
3.2 Finanskrisen i Norge og virkning på bankene

Da finanskrisen kom i 2008 hadde bankene et markant tap i 4. kvartal som tilsvarte da 0,7 prosent av bankenes brutto utlån. Tapene var mye lavere enn under den norske bankkrisen på 90-tallet og litt lavere enn forrige nedgangsperiode 2001-2003.

Figur 3 Tap på utlån og resultat av ordinær drift

Figur 2 Bankenes rente margin i prosentpoeng

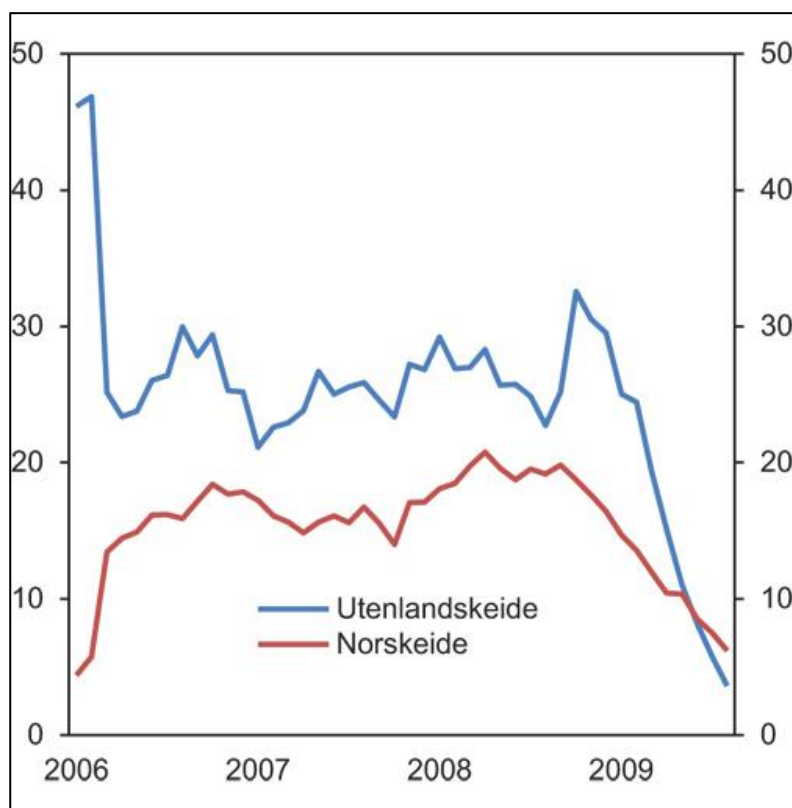

Kilde: (Finansdepartementet, 2011)(gjelder begge figurer)

Bankene hentet seg fort inn igjen etter krisen. Omtrent halvparten av bankene hadde negative resultater i 4. kvartal 2008, seks måneder etter var andelen 7 prosent. Årsaken til den raske bedringen er først og fremst økning i andre driftsinntekter. Bankenes innskuddsmargin falt gjennom krisen, mens utlånsmarginen økte tilsvarende(se figur 2).

Bankene strammet inn sine utlån både til husholdninger og til foretak etter 3 kvartal 2008 viser en undersøkelse av Norges Bank. Det ble særlig strammet inn på utlån til næringsseiendom og shipping. Gjeldsveksten falt drastisk fra midten av 2008(figur 4). Dette fallet markerte seg også historisk sett. Til tross for dette ble ikke nivået på kredittveksten vesentlig lavere enn det har vært ved tidligere lavkonjunkturer. Lav utlånsvekst skyltes både stammere lånetilbud og lavere låneetterspørsel.

Figur 4 Vekst i innenlandsk kreditt til næringsmarkedet fra banker og kreditt foretak i Norge(tolvmånedersvekst)

Kilde: (Finansdepartementet, 2011)

En undersøkelse gjort av Norges bank mellom 4. kvartal 2007 og 1. kvartal 2009 viste en nedgang i husholdningers etterspørsel etter lån. Nedgangen var særlig stor i 3. og 4. kvartal 2008.

For å styrke norske banker under finanskrisen slik at de kunne opprettholde normal utlånsvirksomhet ble Statens Finansfond opprettet i mars 2009 med et kapitalfond på 50 milliarder kroner. Formålet med Statens Finansfond er å bidra med midlertidig kjernekapital til norske banker for å styrke bankene og sette bankene bedre i stand til å opprettholde normal utlånsvirksomhet. Finansfondet kan tilføre kapital til banker som oppfyller soliditetskrav ved å erverve kjernekapitalinstrumenter utstedt av bankene.

Denne ordningen ble godkjent av ESA som statsstøttetiltak innenfor EØS-reglene. De bankene som søkte om kapital og fikk dette økte sin kjernekapital med i gjennomsnitt 2 prosentpoeng, fra 9,6 prosent til 11,6 prosent. I hovedsak var det små sparebanker som benyttet seg av tilbudet. (Finansdepartementet, 2011)

3.3 Kort om Basel I og II

Meningen med kapitalkravene er som sagt at bankene skal ha en buffer til å møte uventede tap. Kravene er basert på hvor stor risiko bankene har ved de ulike utlån. Det vil si at det kreves mer kapital for utlån med stor risiko for eksempel til små foretak enn for lån med liten risiko for mislighold som boliglån med lav belåningsgrad. Med de regler som gjelder i dag (Basel II) kan bankene beregne risikovektene for utlån selv. I det gamle regelverket (Basel I) var det fastsatt risikovekter som bankene måtte bruke.

Når bankene selv står for risikovektene kan kapitalkravet bli mer risikosensitivt og gi økt samsvar mellom kapitalkravet, risikostyringen og prisning i bankene.

I 2007 ble Basel II tatt i bruk. Det ble satt en nedre grense for at bankenes egen risikoberegning ikke skulle bli for lav og dermed reduserer de risikovektede eiendelene og dermed også kapitalbehovet i bankene for mye for raskt. Denne grensen ble satt som en overgangsregel og er det man i dag kaller for "gulvet". Dette skulle gjelde frem til utgangen av 2009, men gjelder enda i dag.

I det opprinnelige forslaget fra Baselkomiteen er dette gulvet et gulv for å beregne risikovektede eiendeler. Mens i EU-regelverket defineres gulvet som en nedre grense for kapitalen. Dette gjør at det å anvende gulvet er mer komplisert enn det trenger å være. (Borchgrevink, 2012)

3.4 Mulige virkninger de så i 2001 av Basel II

Med de nye reglene er det som sagt bankene selv som beregner risikovektene. Dette vil gi store banker som har et mer komplekst system bedre mulighet til å utnytte det nye systemet. Å

beregne risikovektene selv krever at man tilfredsstiller bestemte minstekrav. Dette er det i hovedsak store og mer veldiversifiserte banker som har kommet lenger i metodeutviklingen som vil kunne tilfredsstille.

Intern-rating og kredittrisikoreduserende teknikker vil kunne redusere bankens kapitalkrav i forhold til dagens kapitaldekningsregelverk. En styrket kapitaldekning vil kunne redusere en banks eventuelle mangel på egenkapital. Dette kan frigjøre egenkapital til fritt bruk dersom det skulle være behov for det. På lang sikt kan dette lede til at egenkapitalen ikke står i forsvarlig forhold til bankens risikoprofil.

Banker som ikke har mulighet eller ønsker å utvikle egne risikovekter blir underlagt de standardmetodene som er gitt i Basel II. De vil da bruke ekstern rating av risiko i stedet for å utarbeide systemer for dette selv.

For mange banker vil kapitalkravet for operasjonell risiko sette begrensninger for eventuelle reduksjoner i kapitalkravet som følge av egen beregning av risikovekter eller ekstern rating i standardmetoden. Kombinasjonen standardmetode for beregning av risikovekter og kapitalkrav for operasjonell risiko vil trolig føre til økt kapitalkrav for mange banker. Dette kan gi fordeler for store banker og ulemper for små banker, og lede til urettferdig konkurranse i markedet. I lys av tilbakemeldinger fra næringen kom Baselkomiteen frem til at kapitalkravet er for strengt, men det gjenstår å se hvordan det endelige kapitalkravet blir. (Harald Karlsen, 2001)

4 Teori

Solide banker er viktig for å unngå nye kriser. Basel III ble etablert etter finanskrisen i 2008 for å styrke oss for en eventuell ny krise. Finansdepartementet la frem konkrete tall for kapitalkraven den 23. mars og bankenes reaksjoner har vært mange.

Bankene har flere muligheter til å innhente ny egenkapital; øke inntjeningen, tilbakeholde overskudd, utstede ny egenkapital eller redusere risikovektet balanse. Uansett hvilken metode de ulike bankene bruker for å oppnå kravene vil det gi ulike konsekvenser.

I denne delen av oppgaven vil det bli presentert viktigheten av banker i samfunnet, Basel III, kravene slik de er lagt frem av Finansdepartementet og mulige teorier rundt konsekvensene av de nye kapitalkravene.

4.1 Bankenes oppgave

Først en definisjon av hva en bank er og litt om hvilken oppgave bankene har i samfunnet. En bank er en finansiell institusjon som tilbyr finansielle tjenester som for eksempel lån, sparing, betalingstjenester, garantier og økonomisk rådgivning for å nevne noe.

De store private bankgrupperinger i Norge er forretningsbankene og sparebankene. Andre store bankenheter er først og fremst landets sentralbank (Norges bank) og banker opprettet med spesielle formål, som Husbanken, Kommunalbanken og Statens lånekasse for utdanning. (Lillebø, 2005), s 40.

Med ”forretningsbank” menes en bank som er organisert etter forretningsbankloven og som har tillatelse fra kredittilsynet. Det tradisjonelle skillet mellom forretningsbankene som banker for næringslivet, og sparebanker som banker for et lokalmiljø, er langt på vei visket ut.

Begge banktyper tilbyr allmennheten et bredt spekter av banktjenester. (Lillebø, 2005), s. 151.

En sparebank er en selveiende bank som er organisert etter sparebankloven og som har tillatelse fra kredittilsynet. Tradisjonelt har sparebankene hatt sterk lokal forankring med blant annet primærnæringer, småbedrifter og privatpersoner som kundegruppe. (Lillebø, 2005), s. 416.

Som tidligere nevnt er en av hovedoppgavene for banker kredittformidling. Via denne kredittformidlingen overtar bankene den risikoen utlåner får ved å låne penger til en investor. Hvis lånetaker ikke klarer å betale renter og avdrag, vil tapet bli båret av bankene, ikke av innskyteren. Bankene skaffer seg midler til utlån ved innskudd fra egne kunder og eksternt i obligasjonsmarkedet. Store banker som DNB, Handelsbanken og Nordea utsteder

obligasjoner for å finansiere innlånsunderskudd. Bankene bruker også det internasjonale kapitalmarkedet og internasjonale investorer. I senere år er det også i de fleste land blitt utviklet interbank-markeder. Den enkelte bank kan låne i dette markedet, det vil si fra andre banker. I nødsfall kan bankene også låne av sentralbanken mot pant.

Normalt vil en større del av innskuddene være kortsiktige, det vil si at innskyterne kan si dem opp å få kontanter ut øyeblikkelig eller etter kort tid. For å møte en situasjon med store uttak må en betydelig del av bankenes utlån også være kortsiktige. Dessuten må bankene ha en beholdning av likvide midler (kontanter, anvisninger, innskudd i sentralbanken eller andre banker). I normale tider vil det ikke oppstå uventede store uttak, og bankene kan derfor binde en del av sine utlån på lengre tid enn innskuddene. De kan omgjøre korte innskudd til lange utlån. Bankene utfører dermed en viktig samfunnsmessig funksjon. De bygger bro mellom långivernes ønsker om en stor grad av disposisjonsfrihet over sine oppsamlede midler og på den andre siden låntagernes ønsker om å sikre en stabil finansiering av sine investeringer. Grunnen til at en slik transformasjon kan praktiseres er at det hver enkelt dag bare er en liten andel av innskyterne som tar ut penger på sin innskuddskonto, og at andre samtidig setter inn penger på sine konti. Derfor har de fleste banker en relativt stabil innlånsbase. Dette er det vanlige ved betalingsoppgjør. For banksystemet som helhet vil det derfor i løpet av en kort periode vanligvis bare finne sted forholdsvis små endringer i den totale innskuddsmassen. (Henriksen & Eriksen, 2005), s. 19

Hvorfor trenger vi banker, og hva vil skje dersom vi ikke hadde banker? For at bedrifter skal kunne opprettholde sin virksomhet, foreta nye lønnsomme prosjekter og for at det skal kunne startes nye bedrifter er vi avhengige av å kunne finansiere dette. Et foretak har ulike muligheter for å innhente kapitalen de trenger. En mulighet er gjennom tilbakeholdt overskudd. Dette er kun mulig for bedrifter som allerede eksisterer og gjør det godt. Dersom bedriften ikke har mulighet til å bruke tilbakeholdt overskudd kan de gå via kapitalmarkedet. Kapitalmarkedet består to hoveddeler; egenkapitalmarkedet og fremmedkapitalmarkedet. Fremmedkapitalen til en bedrift, som kan defineres som bedriftens gjeld, kan deles inn i obligasjonsmarkedet og lånemarkedet.

For nye bedrifter vil de være avhengig av lån fra bankene. Nye bedrifter skaper flere jobber og er viktig for å skape vekst i samfunnet. Banker gjør korte innskudd om til lange utlån og utgjør dermed en essensiell oppgave og sørger for å holde økonomien i gang og skape vekst i landet. Uten banker ville vi ikke hatt et samfunnsoptimalt marked.

4.2 Rentesetting i Norge

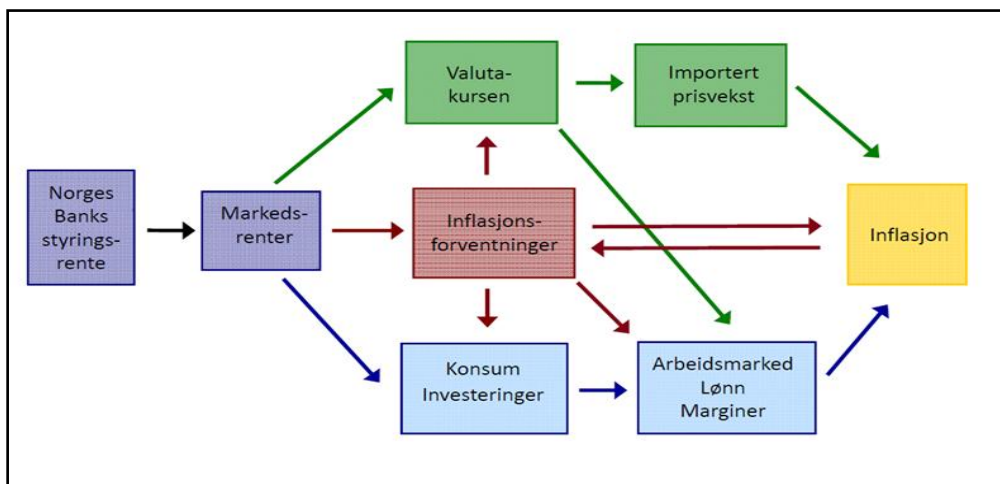
Vi har i dag en pengepolitikk hvor vi sikter på et inflasjonsmål. I rettingsreglene står det at Norges Banks gjennomføring av pengepolitikken skal rettes inn mot lav og stabil inflasjon.

Dette inflasjonsmålet skal ligge nær 2,5 prosent.

Pengepolitikken virker med et tidsetterslep, Norges Bank setter renten med sikte på å stabilisere inflasjonen på målet på mellomlang sikt.

Figuren nedenfor viser hvordan renteendringer virker inn. Norges Bank setter styringsrenten som igjen angir hvilken markedsrente landet får. Dette virker igjen inn på en rekke faktorer som valutakursen som virker inn på den importerte prisveksten som igjen virker inn på inflasjonen. Videre påvirker markedsrenten oss forbrukere i mengden konsum og investeringer/sparing som virker inn på arbeidsmarkedet, lønn og marginer som også virker inn på inflasjonen. Og inflasjonen virker tilbake på inflasjonsforventninger som virker inn på markedsrenten og til slutt tilbake på styringsrenten. (Norges Bank)

Figur 5 Hvordan settes renten?

Kilde: (Norges Bank)

4.2.1 Virkning av endret innskuddrente på konsum og sparing

”Fisher modellen” tar for seg forholdet mellom konsum og sparing. Modellen ser på konsum over tid nærmere bestemt en konsument som lever i to perioder. Konsumenten har kun inntekt i den første perioden. Størrelsen på inntekten er gitt og fordeles mellom de to periodene for å gi maksimal nytte. Det han ikke bruker i den ene perioden spares og konsumenten får renteinntekt på de oppsparte midlene mellom periodene. Dersom renten endres har det to motstridende virkninger på konsumet. Den første er inntektseffekten. Når renten økes får en større avkastning på sparingen, dermed trenger en ikke spare like mye for å oppnå den ønskede mengden fremtidig konsum. Derfor vil en konsumere mer i den første perioden.

Substitusjonseffekten virker i motsatt retning. Et satt konsumnivå for fremtiden blir billigere i nåverdi når renten øker. Dette øker relativ pris på konsum i dag, og leder til redusert konsum og økt sparing. Den totale effekten av renteøkningen er derfor usikker.

Ved redusert rente vil en få motsatt effekt. Inntektseffekten vil lede til mindre konsum i periode en fordi man må spare mer for å oppnå ønsket konsum i periode to. Mens substitusjonseffekten vil gi motsatt effekt. Et satt konsumnivå for fremtiden blir dyrere i nåverdi når renten settes ned. Dette reduserer relativ pris på konsum i periode en, og leder til økt konsum og redusert sparing. Den totale effekten er usikker og vil avhenge av nyttefunksjonen til konsumenten og størrelsen på renteendringen. (Keynes, 2011), (Bø, 2010)

4.3 Bakgrunnen for det nye kravet

Starter med å redegjøre for noen viktige begreper:

- CRD IV – lover og regler for nye kapitalkrav
- Basel III – retningslinjer
- Kapital – formue
- Likviditet – andel av formue som raskt kan gjøres om til ”penger”

En av hovedårsakene som ledet til den siste finanskrisen var at banksektoren i mange land over tid hadde bygd opp en svært stor gjeldsgrad. Som et resultat av dette var kapitaldekningen lav samtidig som kvalitet på kapitalen dårlig. Den dårlige kapitalen i kombinasjon med lave likviditetsbuffer resulterte i at bankene ikke klarte å absorbere tapene som kom. Bankene reagerte med å øke kapitaldekning ved å redusere balansen, dette forsterket bare krisen. Svakheten i banksektoren ledet raskt til nedgang i finanssektoren og realøkonomien, og førte til stor nedgang i likviditet og tilgjengelig kreditt. For å rette opp markedssvikten som kom frem under krisen har BCBS utarbeidet et nytt regelverk, Basel III. Basel III skal styrke globale kapital- og likviditetsregler med mål om å fremme en mer robust banksektor og ble implementert fra 1.1.2013.(Finansdepartementet, 2013a).

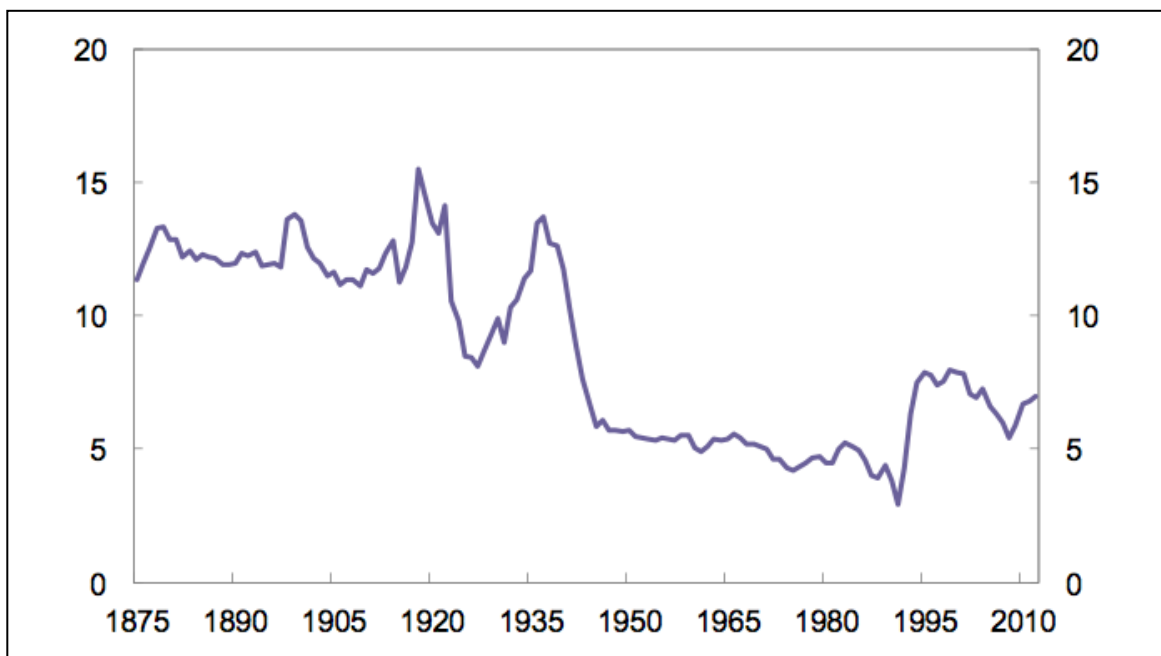
Etter finanskrisen fant man ut at Basel II ikke holdt mål og man utviklet kravene videre til det som nå kalles Basel III. I følge det nye regelverket skal ”common equity” Tier 1 utgjøre minst 4,5 prosent av risikovektet aktiva. Videre skal kjernekapitalen (Tier 1 kapital) utgjøre minst 6 prosent og total kapital (Tier 1 og 2) til sammen utgjør minst 8 prosent av risikovektet aktiva. I Basel II var til de tilsvarende tallene 2,4 og 8 prosent. (Settelment, 2010)

Det nye med Basel III er at det innføres et motsyklisk bufferkrav. Dette skal forhindre oppbygning av systemrisiko. Bufferen skal bygges opp i tider med høy kredittvekst. Den vil ligge mellom 0 og 2,5 prosent av risikovektet aktiva alt etter hvor stor kredittveksten er.

4.4 Hvordan sette nivå på kapitalkravet

Det har vært mye diskusjon angående størrelsen på det kommende kapitalkravet. Med eller uten bufferkrav, særnorske regler og samfunnsøkonomisk størrelse på kravet er faktorer som virker inn på beregningen av størrelsen på kapitalkravet.

Figur 6 Bankenes egenkapital fra 1875 - september 2012. Prosent av forvaltningskapital

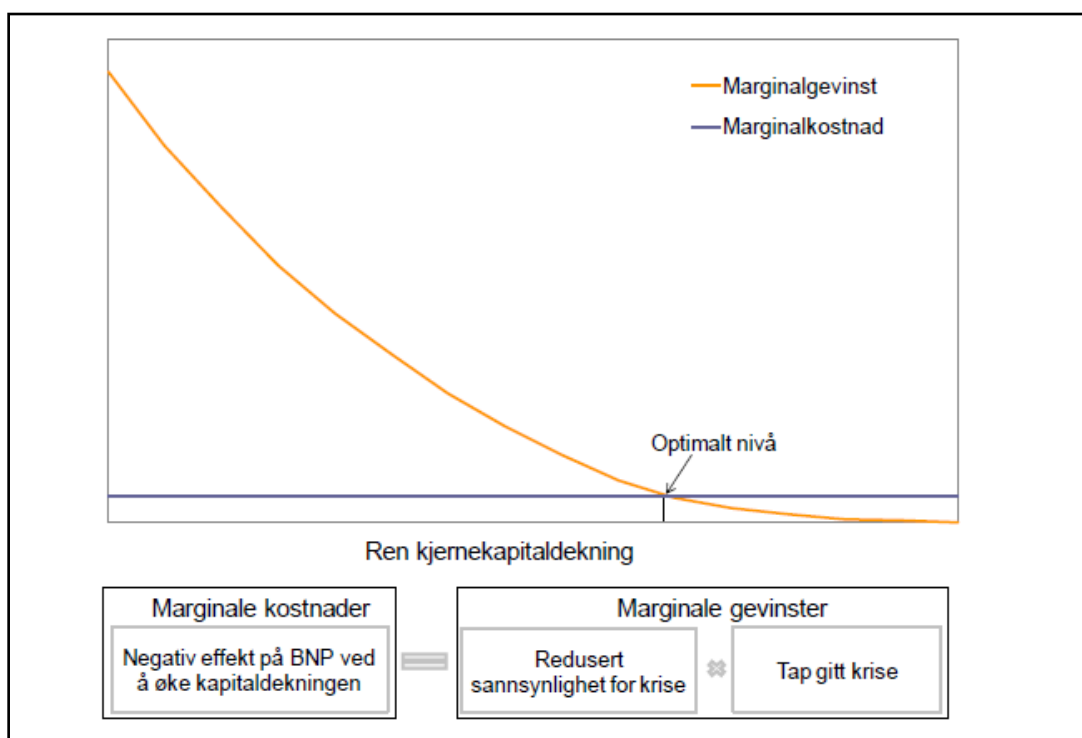

Kilde: (Kragh-Sørensen, 2012)

Egenkapitalandelen i norske banker er nå lav sett i et historisk perspektiv (se figur 6). Kravene til kapital som er lagt frem krever at bankene jobber for å øke sin egenkapital. Som vi skal se senere bør kravene være oppnåelige for bankene med dagens inntjening. Dersom man ser på hva kapitalkravet burde vært dersom det skal være "samfunnsøkonomisk optimalt" vil det ligge høyere enn det er i dag. Med samfunnsøkonomisk optimalt kapitalkrav menes at man skal sette kravet i forhold til sannsynligheten for krise og eventuell nedgang i BNP som følge av krisen. Optimalt kapitalkrav beregnes ved å veie den marginale samfunnsøkonomiske kostnaden ved å øke kapitaldekningen mot den samfunnsøkonomiske gevinsten.

Ved å øke kapitaldekningen blir bankene mer robuste for tap. Dette reduserer igjen sannsynligheten for bankkrise. Erfaringsmessig fører bankkriser til betydelig fall i BNP derfor kan gevinsten ved å øke kapitaldekningen i bankene være stor. Desto høyere kapitaldekningen blir, avtar sannsynligheten for bankkrise. Til slutt blir sannsynligheten så lav av en økning i kapitaldekningen ikke vil ha noen effekt (se figur 7). En negativ virkning av økt kapitaldekning er at det kan føre til økte kostnader for bankene, blant annet ved at den økte kapitaldekningen gir dårligere egenkapital forrentning. Økte kostnader for banken er et tema vi kommer nærmere inn på senere.

Figur 7 Analytisk rammeverk. Marginalgevinst og marginalkostnad ved å øke kapitaldekningen med ett prosentpoeng fra ulike kapitaldekningsnivå. Prosent av BNP.

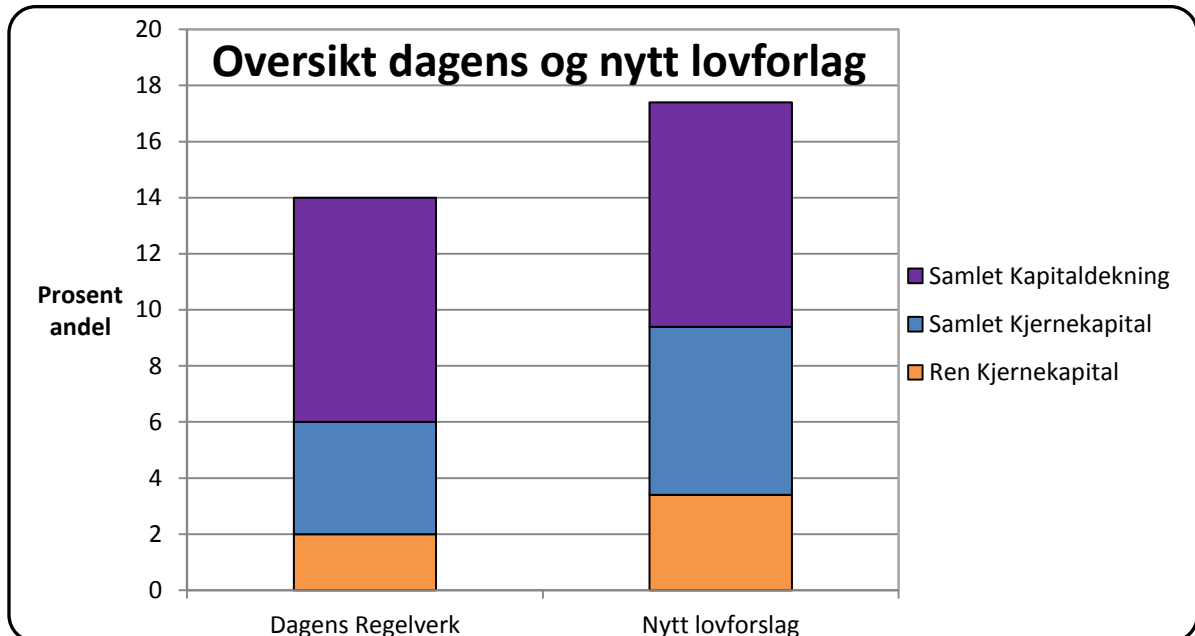
Kilde (Kragh-Sørensen, 2012)

Modigliani og Miller har en teori som sier at finansieringskostnaden for bankene er upåvirket av finansieringsstrukturen. Mer egenkapital vil redusere volatiliteten i egenkapitalavkastningen og risikoen i lånekapitalen. Dermed faller avkastningskravet både på egenkapitalen og fremmedkapitalen, og den veide summen av finansieringskostnadene blir uendret. Studier tyder derimot på at denne teorien ikke holder. Det vil si at finansieringskostnadene vil øke noe dersom kapitaldekningen øker. Dersom kostnaden ved økt kapitalkrav veltes over på kundene oppstår det samfunnsøkonomiske tap. (Kragh-Sørensen, 2012)

4.5 Det nye kapitalkravet i detalj Basel III

Vil nå gjøre nærmere greie for Basel III og de nye kravene som finansministeren la frem den 23. mars. Her følger en oversikt over det nye og det gamle regelverket.

Figur 8 Oversikt dagens og nytt lovforslag

Kilde: Egen tilvirket

I følge dagens regler skal bankene ha minst 2 % ren kjernekapital, 4 % samlet kjernekapital og 8 % samlet kapitaldekning. Med det nye lovforslaget i CRD IV skal kravet til ren kjernekapital som før var 3,4 % økes til 4,5 % og kravet til samlet kjernekapital blir 6 %. Den totale kapitaldekningen skal fortsatt være minst 8 %.

Det nye lovforslaget innebærer en rekke bufferkrav:

- Bevaringsbuffer
- Motsyklisk konjunkturbuffer
- Systemrisikobuffer
- Bufferkrav for systemviktige institusjoner

Alle disse ulike bufferkravene innebærer at minimumskravene til fremtidig kapitaldekning i praksis er langt høyere enn det som kommer frem i det første avsnittet. Derfor la Finansdepartementet frem krav om minst 9 % ren kjernekapitaldekning som skal gjelde inntil de nye reglene om kjernekapital etter CRD IV blir innført.

Følgende størrelseskrav for de ulike bufferne:

- Bevaringsbufferen: 2,5 prosentpoeng
- Motsyklisk konjunkturbuffer: 0 – 2,5 prosentpoeng
- Systemrisikobuffer: 3 prosentpoeng
- Bufferkrav for systemviktige institusjoner: 2 prosentpoeng

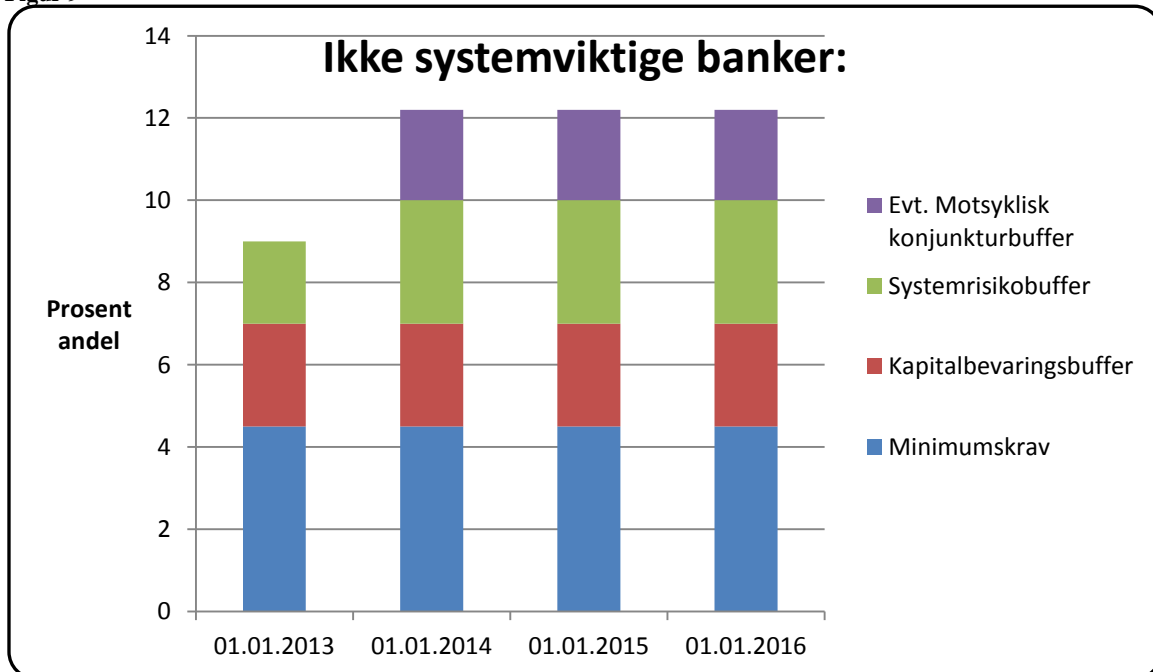
Departementet skal i forskrift angi hvilke kriterier som avgjør hvilke institusjoner som er systemviktige. De nye kravene som er lagt frem er angitt i kapittel 4.4.

Den motsykliske konjunkturbufferen kan på grunn av varslingsfrister ikke gjelde før 1. juli 2014. Norges Bank har sagt at vurderingen av et motsyklisk konjunkturbufferkrav skal bygge på:

- Samlet kreditt som andel av BNP for fastlands Norge
- Boligpriser i forhold til husholdningenes inntekt
- Salgspriser for næringseiendom
- Andel av markedsfinansiering i norske kredittinstitusjoner

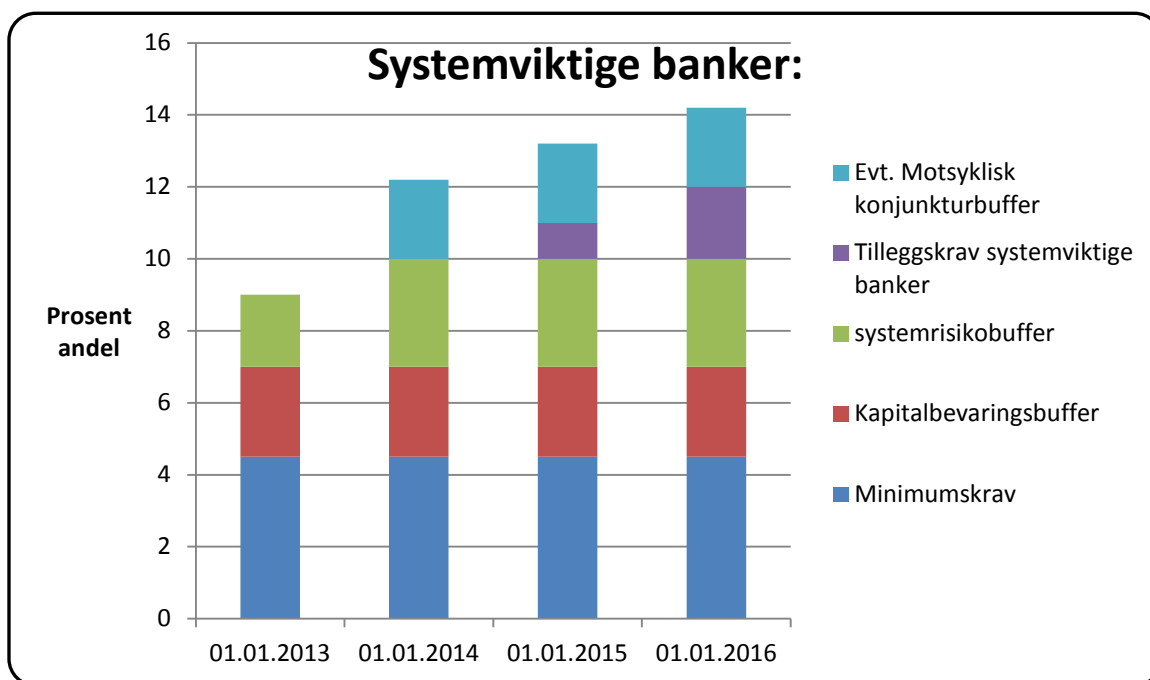
Samlet krav til ren kjernekapital vil inkludert et slik motsyklisk konjunkturbufferkrav være:

Figur 9

Kilde: (Jansrud, 2013)

Figur 10

Kilde: (Jansrud, 2013)

Som vi ser er det stor forskjell mellom med og uten en eventuell motsyklisk konjunkturbuffer. Uten kommer systemviktige banker opp i 12 prosent og 10 prosent for andre banker. Med et motsyklisk konjunkturbufferkrav kommer systemviktige banker opp i hele 14,1 prosent og andre banker opp i 12,1 prosent. (Jansrud, 2013)

4.5.1 Nye risikovekter for boliglån

Samme dag som de nye kapitalkravene ble lagt frem kom Finansdepartementet med et høringsnotat om nye risikovekter for boliglån. De fire alternativene som beskrives i dette høringsnotatet er:

- Minst 35 % risikovekt for boliglån (også for IRB-banker)
- Minst 25 % risikovekt for boliglån i IRB-bankene
- IRB-bankenes egne risikovekter skal gis en multiplikator på 2. Dette vil kunne gi en gjennomsnittlig risikovekting i området 20-26 % for boliglån i IRB-banker.
- LGD (tapsgrad ved mislighold) skal settes til minst 20 % som forventes å gi en risikovekt på 20 % og høyere for boliglån.

Basel III presenterer 3 pilarer:

Pilar 1: Minimumskrav til soliditet

Pilar 2: I pilar 2 kommer det fram at Finanstilsynet har myndighet til å pålegge den enkelte institusjon:

- Et høyere kapitalkrav enn summen av minstekravene og bufferkravene
- Å redusere forskjellen i løpetid mellom institusjonenes forpliktelser og eiendeler
- Å begrense omfanget av prestasjonsbetinget godtgjørelse
- Å benytte årets resultat til å øke kjernekapitaldekning og ikke å utbetale utbytte og rente på kjernekapital

Lovforslaget medfører også nye ICAAP-krav. Det presiseres i lovteksten at en finansinstitusjon med jevne mellomrom skal vurdere hvilke enkelte risikoer og samlet risiko, herunder systemrisiko, som er knyttet til virksomheten.

Pilar 3: Tar for seg krav til offentliggjøring av informasjon. Bankene må nå beregne og offentliggjøre gjeldsgraden til banken. (Jansrud, 2013)

Oversikt Basel III pilarer:

Tabell 1 Oversikt over Basel 3 pilarer

Pilar 1	Minimumskrav til soliditet
Pilar 2	Krav til risikostyring og internkontroll, herunder krav til interne prosesser for vurdering av risikoeksponering og kapitalbehov (ICAAP)
Pilar 3	Tar for seg krav til offentlig gjøring av informasjon. Bankene må nå beregne og offentliggjøre gjeldsgraden til banken.

Kilde: Egen tilvirkning

4.5.2 Hva bankene bør gjøre

De nye reglene og forslagene som er kommet frem gjør at banken bør:

- Vurdere sine strategier, budsjetter, kapitalstrukturer og kapitalplaner opp mot innfasningsbestemmelsene for de nye kapitalkravene
- Vurdere produkter og produktlønsomhet. Med gitte forutsetninger og under alternative scenarier kan det beregnes en nødvendig renteøkning på boliglån mellom 0,1 prosentpoeng og 0,4 prosentpoeng.

- Forberede seg på beregningskravene for gjeldsgraden
- Vurdere sin ICAAP-prosess, herunder samspillet mellom de nye bufferkravene og de økte minimumskravene og pilar 2-tilleggene i eksisterende ICAAP
- Evaluere sitt opplegg for risikostyring, herunder forberede seg på innføringen av kravet til risikostyringsutvalget

(Committee, 2013), (Jansrud, 2013)

4.6 Kapitalkravet lagt frem 23. mars 2013 av Finansdepartementet

Det nye kravet angår norsk økonomi, og det er viktig for at finans- og realøkonomien skal spille på lag. Når finans- og realøkonomien spiller på lag går det bra, det har man sett historisk. Det er internasjonal enighet om de nye kravene. Bakgrunnen for kravene er basert på den siste krisen.

Norge hadde selv krise på starten av 90-tallet og så da at det var behov for å styrke kapitalbasen i bankene. Dette ble gjort og man så nytten av dette under finanskrisen i 2008. Norge har en god innskuddsgarantiordning, god tillit til bankene er derfor viktig for å opprettholde troverdige og solide banker.

Reglene som nå legges frem i Norge kommer fra de nye EU/EØS-reglene i tråd med den internasjonale enigheten (CRD IV-reglene). Reglene skal implementeres mellom 2013 og 2019, men Finansdepartementet mener forholdene ligger til rette for tidlig innføring i Norge. Bakgrunnen for dette er at økonomien i landet går godt og bankene er solide. Det var en betydelig økning i soliditet i 2012 og alt ligger til rette for at soliditeten kan styrkes ytterligere.

Oversikt over innfasning av nye krav i Norge:

Tabell 2 Oversikt over innfasning av nye krav i Norge

Fra 1. juli 2013	9 % Ren kjernekapital Alle Banker
Fra 1. Juli 2014	10 % Ren kjernekapital Alle banker
Fra 1. Juli 2015	11 % Ren kjernekapital Alle Banker
Fra 1. juli 2016	12 % Ren kjernekapital Alle Banker

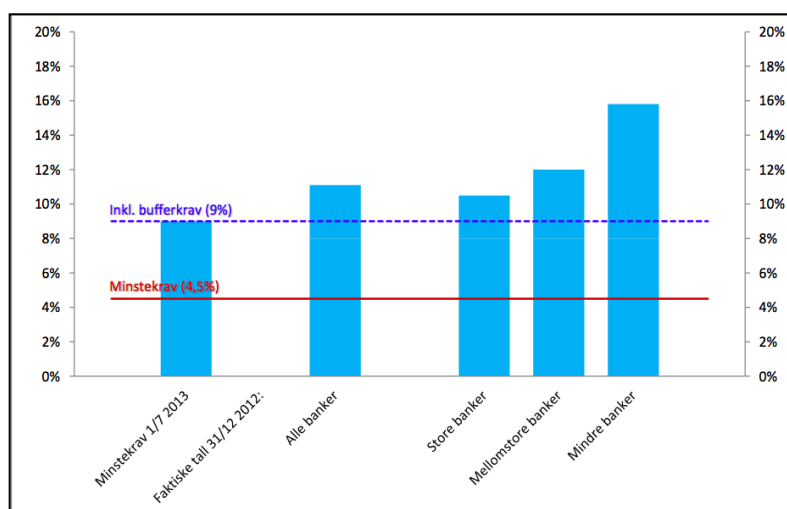
Kilde: Egen tilvirket

Med systemviktige banker menes banker som har kunder i hele Norge og banker som har stor betydning i Regioner. Tydeligere retningslinjer for hvilke banker dette er kommer senere.

4.6.1 Hvor er bankene i forhold til det nye kravet

Bankene i 2013

Figur 11 Ren kjernekapital i prosent av risikovektet beregningsgrunnlag

Kilde:(Finansdepartementet, 2013a)

Av grafen ser vi at alle bankene ligger foran både minste kravet på 4,5 % og bufferkravet på 9 % som gjelder for 2013. Bankene har gjort en god jobb de siste årene og er godt forberedt på de nye kravene som kommer.

Med de ulike typer banker menes:

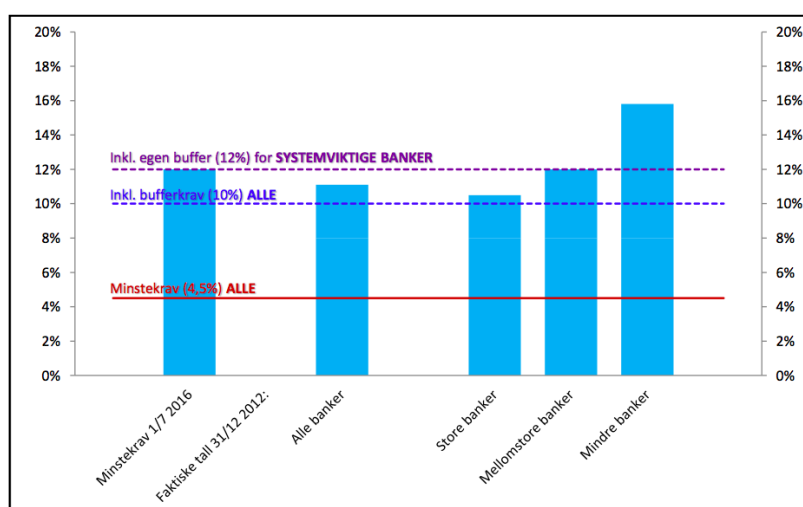
Store banker(de 6 største): Nordea, DNB, Sparebank Nord Norge, Sparebanker Midt Norge, SR-Bank, Sparebank Vest

Mellomstore banker: Mer enn ti milliarder i forvaltningskapital

Mindre banker: Mindre enn ti milliarder i forvaltningskapital

Anslag for bankenes utvikling i 2016:

Figur 12 Ren kjernekapital i prosent av risikovektet beregningsgrunnlag

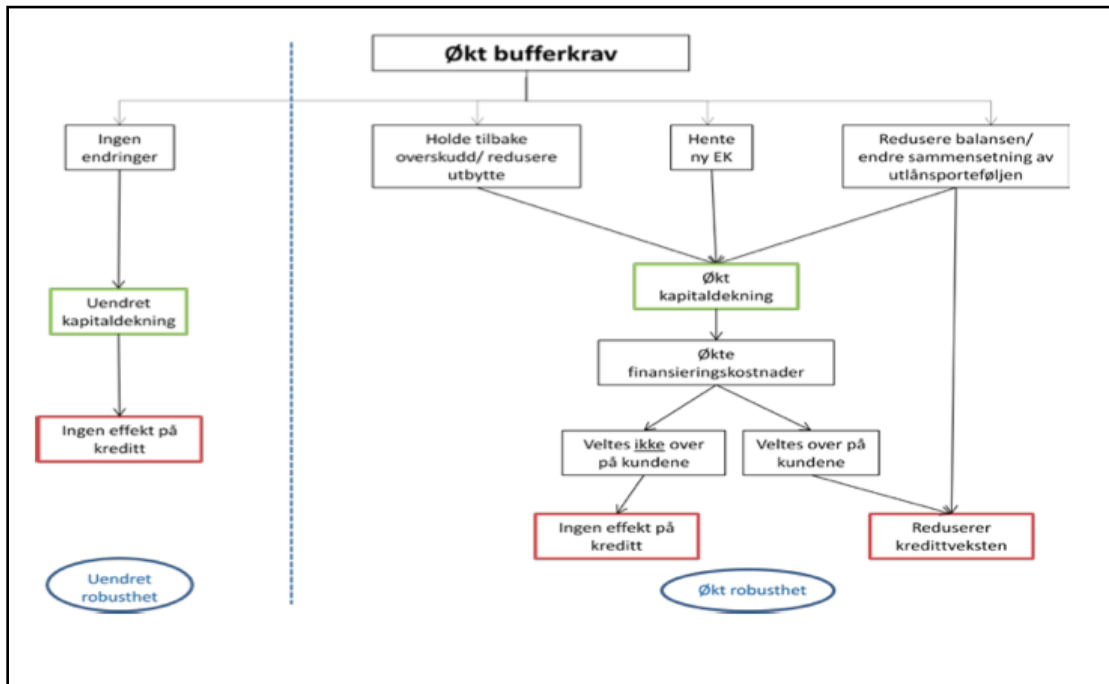
Kilde:(Finansdepartementet, 2013a)

Foreløpig er alle utenom store banker innenfor kravene de må nå innen 1. juli 2016. Det bør derfor ikke være noe problem for de fleste bankene å nå kravene som er rettet mot dem uten alt for store endringene. (Finansdepartementet, 2013a)

4.7 Hvilke muligheter bankene har til å hente ny egenkapital

Vil her se på de ulike alternativene bankene har til å hente inn kapital.

Figur 13 Mulige effekter av økt bufferkrav

Kilde: (Dag Henning Jacobsen, 2011)

Figuren ovenfor viser ulike måter bankene kan øke sin kapitaldekning på:

- i. Holde tilbake overskudd
- ii. Utstede ny egenkapital
- iii. Redusere risikovektet balanse

Bufferkravet skal økes i gode tider. Det er normalt når utlånsveksten er høy da dette gir god inntjening, og kapitaldekningen kan økes ved å holde tilbake overskuddet. Et eksempel på dette er dersom bankene hadde holdt tilbake hele sitt overskudd i 2010 og lagt dette til egenkapitalen ville kapitaldekningen økt med 1,5 prosent.

Normalt sett vil det være mulig å hente egenkapital i markedet når bufferkravet øker. Banker som har aksjekapital eller egenkapitalbevis, i alt 30 banker, kan utstede egenkapital.

Dersom bankene ønsker å øke kapitaldekningen ved å redusere risikovektet balanse må de foreta store endringer i eiendelene sine, i hovedsak verdipapirer og reduksjon av utlån.

I dårlige tider ville bankene fått problemer med bygge seg opp for og nå et bufferkrav. Dette fordi inntjeningen og overskuddet da vil være lavere. Det vil også være vanskeligere å hente egenkapital i markedet da økonomien i landet generelt går dårlig og få investorer vil være interessert i å investere i bankene.

Totalt sett forventer vi en høyere prosentvis egenkapitalandel som et resultat av strengere kapitalkrav som presser finansieringskostnadene opp. En konsekvens av dette kan være at kostnaden overføres til husholdningene i form av økte utlånsmarginer. Ved å sette opp utlånsrenten kan bankene øke sin inntjening. Et annet alternativ er å sette ned renten på innskuddskontoer. (Dag Henning Jacobsen, 2011)

4.8 Samfunnsøkonomiske konsekvenser av det nye kapitalkravet

Som finansministeren la frem i pressekonferansen den 23. mars skal kapitalen styrkes i høykonjunkturer. Dette er fordi kostnaden ved å innføre høyere kapitalkrav i lavkonjunktur er vesentlig høyere. Bankene kan oppfylle kravet ved å øke telleren i kapitalbrøken, eller ved å redusere sitt aktivitetsnivå, dvs. redusere nevneren i kapitalbrøken. I en lavkonjunktur vil det være vanskelig for bankene å holde tilbake overskudd. Resultatet blir derfor lett at bankene oppfyller kravet ved å redusere tilbudet av kreditt. Dette kan igjen lede økonomien inn i lavkonjunktur. Derfor er det viktig at et land styrker kapitalen i bankene i gode økonomiske tider. Dette vil si at forskjellige land med ulik makroøkonomisk situasjon vil innføre kapitalkrav i ulikt tempo.

Ifølge Modigliani-Miller-teoremet vil kapitalkostnaden for en bedrift være uavhengig av om den finansierer seg med gjeld eller egenkapital. Egenkapitalen til bankene er isolert sett dyrere finansiering enn innlån. Likevel er det ikke sikkert at mer egenkapital vil øke bankenes finansieringskostnader og kreve økte marginer og inntjening. Ved å ha høyere egenkapital reduseres risikoen for at kreditorene taper penger hvis banken går med tap, dette tilsier at innlånene bør bli billigere for banken. Ved å øke egenkapitalandelen kan det gi jevnere egenkapitalavkastning, og dermed lavere egenkapitalkostnader.

Virkingen totalt på bankenes finansieringskostnader vil også avhenge av hvor hurtig de nye egenkapitalreglene innføres. Ved høy nok inntjening kan bankene som sagt holde tilbake overskuddet eller utstede ny egenkapital. Når markedet ikke har god nok informasjon om den fremtidige inntjeningen til bankene kan utstedelse av ny egenkapital tolkes som et signal om svekkede inntektsmuligheter. Dette kan lede til at kostnaden ved å holde tilbake overskudd er lavere enn å utstede ny egenkapital. Denne effekten svekkes dersom behovet for å hente inn ekstern kapital er lik for alle banker. Tilbakeholdt overskudd vil også lønne seg skattemessig for bankene.

En grunn til at bankene får økte kostnader som resultat av økt egenkapitalandel er at bankenes kreditorer og eiere ikke nedjusterer sine avkastningskrav for redusert risiko fullt ut dersom de er omfattet av en innskuddsgarantiordning eller forventer at myndighetene til en viss grad verner dem mot tap i en krise. Merkostnader som eventuelt måtte følge for bankene som resultat av slike effekter reflekterer i så fall en samfunnsøkonomisk gevinst.

Det nye kapitalkravet skal gi ytterligere vern mot fremtidige kriser ved at husholdninger og bedrifter reduserer sin gjeldsgrad sammenlignet med en situasjon hvor de indirekte subsidiene til banken videreføres til kundene. Et økt kapitalkrav vil dermed gjøre økonomien mer robust ved å øke soliditeten både hos långivere og lånetakere.

På lang sikt kan vi få en utvikling med riktig prising av innskuddsgarantiordninger og økt ansvar for usikrede kreditorer. Dette kan gi et bedre samsvar mellom samfunnsøkonomisk og bedriftsøkonomisk lønnsomhet, slik at bankene også blir tjent med høyere egenkapital enn i dag. Dette kan igjen forsterkes ved at kreditorer og eiere etter finanskrisen har blitt mer oppmerksomme på den risikoen bankvesenet representerer. God soliditet vil dermed være en fordel for bankene og ikke en ulempe.

Per 31. desember 2012 hadde norske banker en samlet ren kjernekapital på 11 prosent. Bankene er dermed på god vei mot de høye minstekravene som skal oppfylles innen 1. juli 2016. Ettersom at bankene med den løpende inntjeningen de har i dag med dagens rentemarginer ligger an til å nå kravene som er lagt fram, skal kravene ikke gi grunnlag for renteøkning. Økt soliditet for bankene vil gi en samfunnsøkonomisk gevinst fordi risikoen for en krise og dermed kostnadene ved en eventuell krise reduseres. (Finansdepartementet, 2013b), s.27

5.0 Deskriptivt bilde

I denne delen presenteres en rekke konsekvenser av det nye kapitalkravet. Videre går kapitlet inn på hvilke tiltak de ulike aktuelle banker har satt inn og andre temaer som er viktig å diskutere i forbindelse med innføring av de nye kravene.

5.1 Er dette det riktige tidspunktet for å innføre motsykluskrevet?

Konsumprisindeksen falt med 0,2 prosent fra desember 2012 til januar 2013, mens kjerneprisene falt med 0,4 prosent i samme periode. Norges bank har anslått at prisveksten holder seg på 1,3 prosent gjennom første kvartal i år, men så langt har prisstigningen ligget noe i underkant. Norges bank har holdt renten konstant og utsatt renteoppgangen. Det er ventet at renten skal opp etter hvert men blir liggende urørt en stund til. (Bjerknes, 2013)

Norske banker tjente 39 milliarder i 2012, en økning på 8 milliarder fra 2011 i følge tall fra statistisk sentral byrå (SSB).

De sterke tallene skyldes blant annet store nettogevinsten på verdipapirer og valuta. Denne posten økte med 140 prosent 9,4 milliarder i fjor. En annen viktig faktor er at forholdet mellom renteutgifter og rentekostnader den såkalte rentenettoen holdt seg stabil i fjor. Til tross for dette mener noen at man ikke helt kan konkludere med at 2012 var et bra år for bankene. Analytikere venter at bankene vil fortsette å ruste seg for nye og strengere kapitalkrav. Bankene vil måtte øke inntjeningen enda mer for å oppfylle de internasjonale kapitalkravene. Den økonomiske situasjonen er god, men inntjeningen må enda høyere opp dersom kravene skal nås gjennom tilbakeholdt overskudd er analytikerne enige om. (M. Eriksen, 2013d)s. 6

Finansministeren mener at landet er inne i en høykonjunktur, men ikke alt tyder på dette. Den økonomiske situasjonen er bedre her i Norge enn i andre deler av Europa, men om dette er det riktige tidspunktet å innføre kravet på kan diskuteres.

5.2 Nødvendigheten av økt inntjening for bankene

Finansministeren sa i pressekonferanse 23. mars 2013 at bankene lå godt an til å nå kapitalkravene. Men beregninger viser at dette ikke stemmer helt. I følge finansministerens beregninger må bankene samlet sett øke egenkapitalen med hele 121 milliarder kroner frem til

2016 under visse forutsetninger. I dette regnestykket har Finansdepartementet lagt til grunn at utlånene (på vektet basis) øker med fem prosent i året samtidig som den motsykliske kapitalbufferen settes til 2,5 prosent av bankens vektete balanse.

Til sammenligning har bankene hatt et samlet overskudd på mellom 24 og 28 milliarder kroner de siste årene påpeker finansminister Johnsen. Dersom inntjeningsnivået holder seg de neste tre årene, vil bankene med dette regnestykket mangle rundt 40 milliarder kroner for å klare både vekst og innfri kravet.

Bankene kan da tilpasse seg nye og strenge regler ved for eksempel å redusere bedriftsutlånene (noe vi skal se senere at de gjør). Da behøver de ikke å øke egenkapitalen så mye som forutsatt i regnestykket. Altså vil det være behov for økt overskudd for at bankene skal kunne nå kravene uten at det skal få konsekvenser som redusert utlån til bedriftene, men dette vil igjen gi andre konsekvenser. (M. Eriksen, 2013c), s. 17.

5.3 Solide banker

Hvor solid bør en bank være? Flere frykter at norske myndigheter vil stille alt for strenge krav til bankenes soliditet og at dette skal få en rekke uforutsette virkninger. DNB- sjef Rune Bjerke sier i en artikkel i Dagens Næringsliv i februar at vi nærmer oss et punkt der nytteverdien er avtagende og at kostnadene overstiger den marginale nytten. Videre sier han at mulige effekter vil være: økt utlånsmargin, nedbemanning og andre kostnadskutt, avtagende utlånsvekst og tilbakehold av overskudd. (M. Eriksen, Linderud, Espen, 2013), s. 18 og 19.

I Sverige ga finansministeren grønt lys til å dele ut utbytte, etter å ha oppfylt svenske krav til kapitalreserve. I Sverige utgjør bankvesenet cirka fire ganger størrelsen av BNP. I Norge er norsk bankvesen 140 prosent av BNP. Gitt en finanskriser sier det seg selv hvem som har størst behov for solide banker og finansiell stabilitet. Dette kan være med å underbygge argumentet for at Norge har strengere krav enn nabolandene. (M. Eriksen, Linderud, Espen, 2013), s. 18 og 19.

Videre sier finansminister Sigbjørn Johnsen at han vil jobbe for at det skal være mest mulig like konkurransevilkår mellom norske og utenlandske banker som opererer i Norge. (M. Eriksen, Hoemsnes, Anita, 2013a), s. 8

5.4 Ny bankkrise

Finansminister Sigbjørn Johnsen husker godt da bankkrisen var et faktum i Norge høsten 1991, og han vil for alt i verden at Norge ikke skal havne der igjen. Han frykter en ny bankkrise og mener at ingen er uenige i at bankene skal være solide nok til å tåle en eventuell nedtur. Han avviser at det kan være nødvendig for bankene å øke utlånsrenten som følge av strengere krav. Han peker på at dersom bankene er solide får de rimeligere finansiering. (M. Eriksen, Hoemsnes, Anita, 2013a), s. 8.

Dersom man ser til Europa er en bankkrise sterkt fryktet også der. Krisepakken til Kypros føyer seg inn i rekken og hvem vet hvilket land som er det neste. Slovenia er i en likviditetskrise hvor landet vil ha vanskeligheter med å tilføre bankene ytterligere penger. Samtidig øker renten finansmarkedet tar for å låne landet penger.

Enkelte mener den europeiske krisen har endret karakter fra en krise som truet eurosonen til en krise som truer enkeltstater i eurosonen. Tidligere ville ustabilitet i et land lede til økte lånekostnader for en rekke andre land i eurosonen, mens det nå har mindre konsekvenser for andre land. (Sundnes, 2013), s 38-39.

5.5 Tør ikke å innføre ny bankskatt

Finansministeren vurderer nøye om han skal kreve at bankene blir enda mer solide. Dersom han krever dette vil det kunne få sine konsekvenser. Stortingsrepresentant Gunnar Gundersen sier til Dagens Næringsliv at Høyre mener det er viktig å følge med konsekvensene av de nye og strenge reglene for bankene. Regjeringen er redd for effektene og særlig da for næringslivet og små og mellomstore bedrifter. (M. Eriksen, 2013c), s 17.

Regjeringen har ved de to siste statsbudsjettene signalisert aktivitetsskatt på finansielle tjenester. En slik skatt har blitt utredet og prioritert, men ikke innført. Stoltenberg gir nå uttrykk for at den ikke vil bli innført med det første og at årsaken er at bankene allerede har blitt pålagt de strenge kapitalreglene.

Den nye bankskatten skulle komme i form av merverdiavgift på finansielle tjenester. Stoltenberg sier til Dagens Næringsliv ”det er skattemessig komplisert å likebehandle finanssektoren med andre næringer. Det er vanskelig å finne grunnlag for merverdiavgift”. Han vil ikke bekrefte at grunnen til at en skatt ikke har blitt innført er frykt for at banknæringen vil sende regningen til kundene i form av økte renter. (T. Gjerstad, Skad, Kristian, 2013), s. 12-13.

5.6 Renteøkning

Renteøkning er en av mulighetene bankene har til å øke sin inntjening. Allerede tidlig i mars rett etter at finanstilsynet hadde sluttet et utkast til høringsnotat som skisserte ulike måter å stramme inn på bankenes kapitalkrav varslet bankanalytikere at det snart kom til å komme en økning i utlånsrentene. (M. Eriksen, Hoemsnes, Anita, 2013b), s. 9.

Ikke mange dager etter var renteøkningen et faktum. DNB varselet 8. mars at de ville øke renten med 0,3 prosentpoeng. Årsaken til renteøkningen sier banken er de strenge reguleringene av norske banker. Som blant annet innebærer strengere krav til bankenes egenkapital bak hvert boliglån. Økningen omfatter boliglån, deler av utlån til små og mellomstore bedrifter samt en vesentlig del av utlånsporteføljen til DNB finans.

Konserndirektør for privatmarkedet Trond Bentestuen varsler at boliglånsrenten kommet til å bli satt mer opp i tiden som kommer. (Fosse, 2013a)

Etter at DNB økte renten fulgte andre store banker raskt etter. Dette til tross for at Norges Bank få dager før hadde besluttet å holde styringsrenten uendret. Reaksjonene på denne renteøkningen fra bankenes side uten økning i styringsrenten har ikke latt vente på seg.

Disse bankene har økt renten:

- DNB
- Nordea
- SpareBank 1 SR-Bank
- SpareBank 1 SMN
- Sparebanken Vest
- Danske Bank

5.6.1 Demper på boligprisene

Noen reagerer positivt og mener at bankene gjør nå det som er nødvendig og burde ha blitt gjort tidligere for å legge en demper på boligmarkedet. Ved at kun bankene øker renten strammer vi inn kjøpekraften uten at det får følger for kronekursen på samme måte som vi hadde fått dersom Norges Bank økte styringsrenten.

Norges Bank har lenge stått ovenfor et dilemma i rentepolitikken på grunn av en todeling av økonomien. Mens en renteøkning fra Norges Bank kunne vært gunstig for å dempe boligprisveksten og gjeldsoppbygningen blant husholdningene, vil det samtidig trolig styrke kronekursen og gjøre konkurransesituasjonen enda mer krevende for tradisjonell eksportindustri. Ekspertene mener at den økte renten for boliglån i kombinasjon med de nye

kapitalkravene vil gjøre det vanskeligere for boligkjøpere å få lån og dermed dempe farten i norsk økonomi. (Haug, 2013), s. 16-17.

5.6.2 Økt rente uten grunn

Bankenes argument for rentehevingen er myndighetenes varslede økt kapitalkrav. Ved å øke renten øker bankene sin profitt og legger kostnaden på kundene. Mange mener denne renteøkningen er uten grunn.

Det har vært uenighet blant spesialister om det økte egenkapitalkravet driver opp kostnadene for bankene, og om de dermed kan heve renten med bakgrunn i sitt argument for økningen. Seksjonsdirektør i Finans Norge(FNO) Erik Johansen mener at dersom man ser alle de nye kravene i sammenheng, kan virkningen på bankenes finansieringskostnader bli vesentlig. Han peker på teori og empirisk forskning som viser at høyere egenkapitalkrav fører til økte finansieringskostnader for bankene. (Johansen, 2013), s. 40.

Forsker i statistisk sentralbyrå (SSB)Håvard Hungnes argumenterer for det motsatte og mener at de nye kravene ikke gir bankene økte kostnader og at de dermed ikke har grunnlag for å øke renten. (Hungnes, 2013), s. 36.

Det vil her ikke konkluderes med hva som er riktig, men konstaterer at det har blitt gjort en renteøkning og at dette gir konsekvenser for kundene.

5.6.3 Kundeflukt

Mange banker valgte å følge DNBs eksempel å sette opp renten, men ikke alle bankene fulgte etter. Svenske Skandiabanken har filialer i Norge og er da ikke underlagt de nye kapitalkravene. Bankene har merket økt kundestrøm etter at andre banker økte renten. De to første ukene etter renteøkningen hadde banken en økning i lånekunder på 65 prosent. Dette er både kunder som før har vært kunde i banken men hatt lån i en annen bank og helt nye kunder. Veksten i helt nye kunder var på 30 prosent. Skandiabanken har måttet jobbe på spreng for å få betalt ut alle de nye lånene. (Skard, 2013), s. 14.

Flere banker som ikke økte renten melder om økt utlånsvekst. I fjor ble det meldt 182 000 bankbytter, slik tallene er nå vil vi se en dobling i antall bankbytter for 2013. DNB som var den første banken til å øke renten sier de ikke har opplevd noen reduksjon i antall kunder.(NTB, 2013)

5.7 Bankene kutter i sine kostnader

En måte bankene kan øke inntjeningen på er ved å kutte ned på kostnadene. DNB har blant annet gjort en rekke tiltak for å kutte i sine kostnader. Banken har gått hardt til verks for å innfri de nye kapitalkravene samtidig som den må forholde seg til at kundene strømmer fra bankkontorer til nettbank.

Banken kutter i kostnader ved å redusere antall ansatte og legge ned og slå sammen bankkontorer. DNB startet prosessen i januar og de har til nå kuttet 200 mellomlederstillinger, men det totale antall ansatte skal ned med 10-15 prosent innen 2015. Målet er å nå en kostnadsgrad på 45 prosent, etter vinterens omorganisering har den falt til 46,7 prosent. Kuttene har til nå gått greit for bankene. Den nye bankverdenen handler ikke lenger om å ha mange bankkontorer. De fleste av bankens oppgaver kan nå gjøres via nettbanken, og det er derfor ikke behov for så mange kontorer rundt om i landet. Det er mye viktigere å være tilgjengelig for kunden og har et bra nettbanktilbud. Bankens kutt i kostnader har vist igjen på børsen og gitt god økning i aksjeprisene. (M. Eriksen, Hoemsnes, Anita, Trumpy, Jacob, 2013), s.10-11.

DNB kutter i antall kontorer, Nordea har gjort det samme og flere banker kommer nok til å følge etter. Handelsbanken går derimot motsatt vei og åpner to nye kontorer i 2013, og flere er på vei. Handelsbanken hadde sitt beste år noensinne i Norge i fjor. Banken hadde et resultat etter tap på 1,8 milliarder og banksjef Dag Tjernsmo forklarer resultatet med at banken hadde volumvekst, kostnadskontroll og reduserte tap på utlån i fjor.

Danske Bank har også kuttet i driftskostnadene det siste året og antall kontorer. (M. Eriksen, Ravn, Linn Karen, 2013), s. 8-9, (Kaspersen, 2012), (Langberg, 2013), (Arnesen, 2013)

5.8 Nedjustert innskuddsrente

Samtidig som bankene har satt opp renten på utlån har de nedjustert renten på innskuddskonti. En slik situasjon er svært sjelden, normalen er at banken setter opp renten på innskuddskonti når renten på utlån heves. Reaksjonen fra kundene har vært mange og bankene forklarer reduksjonene med behovet for økt inntjening for å nå de nye kapitalkravene.

DNB startet høsten 2011 en omfattende sparekampanje med et produkt de kalte ”spareavtaler” som egentlig bare er et fasttrekk fra brukskonto til sparekonto. Videre innførte banken våren 2012 produktet ”superspar” som er en sparekonto hvor kunden får høyere rente mot at han må binde seg til å spare et fast beløp i måneden hvor størrelsen på beløpet er valgfritt. I løpet av mars våren 2013 satte DNB ned renten på innskuddskonti. På spareproduktet ”superspar” ble

renten endret fra 3,2 prosent til 3,0 prosent. En rekke andre spareprodukter i banken har også fått redusert innskuddsrente med 0,2 prosent.

Banken har også lansert andre spareprodukter det siste året som ”barnas boligkonto” og ”foreldre spar”. Renten på Boligsparing for unge (BSU) produktet har i motsetning til andre sparekontoer fått økt innskuddsrente. (Fosse, 2013b)

Handelsbanken har også valgt å sette ned renten på sin vanligste sparekonto ”total konto” renten på de andre spareproduktene i banken forblir uendret enn så lenge. Renten på total konto endres fra 2,25 prosent til 1,2 prosent for beløp over 100 000 kroner. (Handelsbanken, 2013)

Nordea reduserer også sin rente på basis spareproduktet for gjennomsnittskunde fra 2,15 prosent til 1,1 prosent for beløp over 100 000 inntil 250 000 kroner. (Nordea, 2013a)

5.9 Økt sparing i første kvartal

I 2012 hadde vi en økning på 18 milliarder kroner fra året før. Sparing som andel av disponibel inntekt (spareraten) er beregnet til 8,5 prosent for 2012 og 8,7 prosent for 1. kvartal i år. Dette er en av de høyeste spareratene som er observert.

Mye av den økte sparingen er i form av økt nedbetaling av gjeld. Gjeldsveksten har vært strek de siste årene, men et fortsatt stramt arbeidsmarked, lønnsøkninger og lavere renter gjør at husholdningene i dag ikke har problemer med å betjene den økte gjelden. Nedbetaling av gjeld er derfor fornuftig etter som økonomien er i en usikker periode hvor vi kan få lavere boligpriser og høyere lånerenter.

Forventningsbarometeret viser at befolkningen har god tro på norsk økonomi, men allikevel velger å bygge seg opp i form av sparing i tilfelle en ny krise skulle oppstå. Konsumnivået har også gått ned i 2012 og starten av 2013. Befolkningen er bevisst og får med seg situasjonen i resten av Europa og forstår at Norge er heldige som er i den situasjonen vi er og at det kan snu seg fort. (Kreutzer, 2013)

5.10 Tilbakeholdt utbytte

Gjennom tilbakeholdt utbytte kan banken øke sin egenkapital. Dette har vært et ømt tema for DNB da bankens største aksjonær er nettopp staten med en aksjepost på 34 prosent. Det er ikke til å legge skjul på at det har vært mye diskusjon mellom DNB og regjeringen angående

høyere lånerente eller lavere utbytte og nå hardner kampen til. Bankens nest største aksjonær(Sparebankstiftelsen DNB Nor) advarer mot redusert utbytte. Stiftelsen er den nest største med drøyt 10 prosent av aksjene. De peker på at aksjonærene i DNB er opptatt av å få avkastning på sine plasseringer. Videre mener de at det er uheldig for næringen og eierskap generelt at investorene ikke får avkastning på pengene sine. Det må være fornuftig at banker er et attraktivt sted å plassere pengene sine, og det blir det ikke hvis utbytte kuttes eller holdes tilbake over lengre tid.

På grunn av ventede kapitalkrav har DNB signalisert lavere utbytte de nærmeste årene. For 2012 er det foreslått et utbytte på om lag 25 prosent av resultatet. DNBs langsiktige målsetning er å ha et utbytte på 50 prosent av overskuddet. Næringsminister Trond Giske ville ikke kommentere hvordan staten stemte under generalforsamlingen hvor utbytte for 2012 ble avgjort. (M. Eriksen, 2013a), s.4-5.

Nordea har en policy om å gi høye utbytter og har besluttet å gi et utbytte på 44 prosent for 2012. Dette er i tråd med det nivået banken har ligget på de siste årene. (Nordea, 2013b), s.18. Handelsbanken og Danske Bank derimot deler ikke ut utbytte for 2012. (N. Handelsbanken, 2013), s. 8, (S. Jacobsen, 2013)

5.10.1 Er kutt i utbytte en kostnad for banken?

Fra slutten av april til starten av mai har det gått en diskusjon i Dagens Næringsliv angående DNBs bidrag i kostnadene med de nye kapitalkravene. DNB selv mener at kostnaden skal være et spleiselag mellom kundene, ansatte, banken og aksjonærene. Professor Bernt Arne Ødegaard ved Universitetet i Stavanger mener at et kutt i utbytte ikke medfører noen kostnad for banken eller dens aksjonærer. Han forklarer dette slik: ” Aksjonærene har kontanter i den ene lommen og aksjene i den andre lommen. Å kutte utbytte blir da det samme som å flytte penger fra den ene lommen til den andre”. Dette er ingen kostnad for aksjonæren. Derimot er det selvsagt skatteregler som gjør det ene alternativet mer attraktivt enn det andre for aksjonæren og dermed kan gjøre at det ene alternativet blir mer kostbart for ham. Dette skjer først og fremst ved dobbeltbeskatning av utbytte. Det vil si når det først skattes på selskapets hånd, og så skattes aksjonærene for utbyttet. (Ødegaard, 2013a), s.34, (Ødegaard, 2013b), s.31.

Videre kan det bli sagt at DNBs offentliggjøring av størrelsen på utbytte ga en umiddelbar reaksjon i aksjekursen. Størrelsen på utbyttet sammen med avtagende emisjonsrisiko bidro til et kursløft på hele 7,3 prosent. (M. Eriksen, Linderud, Espen, 2013), s 18-19.

5.11 Redusert utlån som følge av de nye kravene

Flere og flere bedrifter går fra bank til bank for å søke lån. Dette tyder på at de ikke får mer lån i den banken de er i, eller at det har problemer med finansiering. Siden sommeren 2012 har bankenes utlån til norsk næringsliv falt kraftig hver måned. Når norsk økonomi vokser slik den gjør nå er det normale at kreditten fra banken til bedriftene øker. Men nå er det faktisk slik at utlånene til bedriftene går markant ned.

Samtidig som bankene strammer inn på utlån, går næringslivet i stadig større grad til obligasjonsmarkedet for å låne penger. Men de reduserte banklånene blir ikke oppveid av økt obligasjonsgjeld. Siste halvdel i fjor ble næringslivets banklån redusert med rundt 22 milliarder kroner, mens sertifikat- og obligasjonslånene økte med 15 milliarder kroner. En spørreundersøkelse viser at 10 prosent av bedrifter har hatt problemer med å få finansiert nye prosjekter. Norges Banks utlånsundersøkelse tyder på at det vil bli vanskelig også fremover.

Figur 14

Kilde: (M. Eriksen, 2013b)

Finans Norge mener nye og strengere krav til bankenes egenkapital er årsaken til utlånsbremsen og veksten i obligasjonslån. Flere banker opplever en annerledes bankhverdag hvor fokus er flyttet fra næringslivskunder til privatkunder. Dette fordi bankene ikke trenger like mye egenkapital bak boliglån som lån til bedriftskunder. I tillegg har lån til næringsseidendom ofte lang løpetid, noe som reduserer fleksibiliteten i bankens kapitaltilpasning. (M. Eriksen, 2013b), s. 14-15.

Banksjef i Handelsbanken Dag Tjernsmo uttalte seg om bankenes situasjon i februar 2013.

Utlån økte med 5 prosent i 2012 og de tror på videre vekst i Handelsbanken. Tjernsmo sier at

banken allerede er i mål med å nå de nye kapitalkravene og at de har ingen beregning på utlånskapasiteten. Derfor satser Handelsbanken på å vokse med nye kunder mens flere av konkurrentene må stramme inn.(M. Eriksen, Ravn,Linn Karen, 2013), s. 8-9.

Handelsbanken har nå registrert endringer i markedet. I første kvartal 2013 mistet banken 1,4 milliarder kroner i utlån i bedriftsmarkedet, men hentet inn tapte inntekter ved å bistå børsnoterte selskaper nettopp med plassering av obligasjoner.(Trumpy, 2013), s.13.

Danske Bank rapporterer også om redusert mengde utlån i første kvartal 2013 dette skyldes blant annet økt aktivitet i obligasjonsmarkedet.(Arnesen, 2013)

Flere spesialister mener at vi vil se en reduksjon i utlånsveksten, og at den vil gå mer ned for bedrifter enn for husholdningene. (M. Eriksen, 2013c), s. 17.

6.0 Analyse

De nye kapitalkravene er innført for å sikre solide banker som kan tåle sjokk i økonomien slik at man kan unngå nye kriser. Mange eksperter har påpekt viktigheten av å se nærmere på konsekvensene av de nye kapitalkravene. Dette kapitlet tar for seg de ulike konsekvensene ved de tiltak som har blitt gjort av bankene til nå som følge av de nye kapitalkravene regjeringen har lagt frem.

6.1 Konsekvenser av renteøkningen

En rekke banker har økt renten denne våren. Reaksjonene har vært mange og diskusjonen stor. En av effektene ved økt rente er at den kan være med på å bidra til å dempe boligprisene. Ved økt utlånsrente uten økt styringsrente kan vi få innstrammet kjøpekraft uten at det får følger for kronekursen på samme måte som vi hadde fått dersom Norges Bank hadde økt styringsrenten.

Økt rente for boliglån i kombinasjon med de nye kapitalkravene vil gjøre det vanskeligere for boligkjøpere å få lån og dermed dempe farten i norsk økonomi. Dette kan være med på å lette det vanskelige dilemmaet Norges Bank har hatt med å endre renten på grunn av en todeling i den norske økonomien.

Ved å sette opp utlånsrenten kan bankene øke sin inntjening. Etter at renteøkningen fra en rekke banker var et faktum kan man si at i hvert fall en del av kostnaden ved de nye kapitalkravene blir dyttet over på kundene. Økt rente går utover kundene og kan lede til et tap for samfunnet. Dersom renten går opp sitter kundene igjen med mindre å bruke på andre utgifter. Dette gir redusert konsum og investering, og vil igjen medføre lavere BNP på lang sikt for landet. Lavere BNP kan igjen lede oss inn i en lavkonjunktur og føre til redusert antall nyinvesteringer, færre jobber, lavere lønn og dermed bidra til mislighold av lån, redusert mengde innskudd og dårlig inntjening for bankene. Dersom det skulle oppstå høye tap vil dette igjen gå utover bankenes soliditet. Bankenes soliditet sier noe om bankenes evne til å tåle utlånstap, dvs. evne til å overleve i tøffe tider. Økt rente kan dermed lede oss inn i en dårlig sirkel og få motsatt effekt av det som er hensikten med de nye kravene. Det er viktig å kartlegge hvor høy renteøkning økonomien eventuelt kan tåle uten å havne i en dårlig sirkel. En klar konsekvens av den økte renten er at kundene rømmer bankene. Dette har vi sett tydelige tegn på. Mange av kundene som har byttet bank har flyttet til Skandiabanken. Med en økning på 65 prosent i antall lånekunder er det ingen tvil om at kundene rømmer bankene som

har satt opp renten. Skandiabanken er en filial av Svenske Skandiabanken og trenger derfor ikke forholde seg til de norske reglene.

Reguleringer rundt utenlandske banker som har filialer i Norge gjør at disse ikke må følge de norske reglene for å kunne gi lån i Norge. Disse bankene kan da følge hjemlandets regler. Dette gir store ulemper for norske banker og fører til økt urettferdig konkurranse. Denne problemstillingen er lite drøftet i CRD IV reglene, og en kan allerede se at dette kan bli et problem. Dersom norske banker mister store markedsandeler til utenlandske banker med filialer i Norge vil det kunne svekke store deler av banknæringen og gi redusert overskudd og dermed gjøre det vanskelig for bankene å nå kapitalkravene. Dette viser igjen at vi kan ende opp i en dårlig sirkel som et resultat av den økte renten. Blir kravene innført for høyt og fort her vil det svekke norske bankers konkurranse posisjon i forhold til utenlandske banker med filial i Norge for eksempel Handelsbanken og Danske Bank.

Alt i alt er det klart at kundene tar en del av kostnaden ved de nye kapitalkravene og sitter igjen med regningen.

6.2 Konsekvenser av kutt i bankenes kostnader

Bankene har gått hardt til verks med å kutte i egne kostnader. Reduksjon i antall kontorer og ansatte er noen av tiltakene. Konsekvensene blir færre lokalkontorer, og ansatte som må ut å lete etter ny jobb.

Færre lokalkontor gir et dårligere tilbud til de som bor i usentrale strøk. Men en reduksjon i antall bankkontorer ville en trolig ha sett uavhengig av de nye kapitalkravene. Med den nye bankhverdagen hvor kunden kan gjøre de fleste tjenester gjennom nettbanken vil en reduksjon i antall kontorer være naturlig.

Internett og nettbank er også en trussel for norske banker. Dersom kundene ser at det er mye å tjene på å flytte kundeforholdet til andre banker for eksempel banker som ikke har endret renten eller utenlandske banker med filial i Norge vil de gjøre dette. Nettbank sammen med bank-id gjør det enkelt å bytte bank og flytte kundeforhold uten at fysisk oppmøte på bankkontoret. Dermed kan norske bankers konkurranseposisjon bli svekket ved at kunder forsvinner til andre utenlandske banker.

Reduksjon i antall ansatte fører til at mange må ut å lete etter ny jobb. Dette kan være en påkjenning og lede til tapt lønn for de ansatte.

Et annet resultat av bankenes kutt i kostnader er at det vises igjen i aksjeprisene. DNB fikk en god økning i aksjeprisene etter vinterens kostnadskutt og omorganisering.

6.3 Konsekvenser av redusert innskuddsrente

Bankenes økte fokus på sparing kan tyde på et forsøk på å øke kundenes egen ”buffer”. Ved å ha en del innskudd i banken er kunden selv bedre rustet til å takle en eventuell negativ endring i den norske økonomien. De oppsparte midlene brukes opp først før kunden misligholder lån, eller banken kan gjøre tiltak for å hente pengene ved lengre tids mislighold av lånet.

Redusert rente på innskuddskontoer vil kunne øke bankenes inntjening. Dette kan lede til redusert sparelyst hos kundene eller at kundene sparer mer i andre produkter som fond og aksjer(kommer tilbake til dette senere). Dersom det leder til redusert sparing vil dette kunne gi økt BNP på lang sikt for landet.

6.4 Konsekvenser av tilbakeholdt utbytte

Bankene har gjort kutt i utbyttene og signalisert at utbytte vil bli lavere enn normalt de kommende årene. Spørsmålet rundt eventuelle konsekvenser av kutt i utbytte er det uenighet om.

For hver krone mindre eierne tar ut i utbytte, blir det værende en krone mer i banken. Summen av det eieren har i egen lomme og det han eier i banken blir dermed uendret. Kostnaden for eieren blir dermed null. En annen måte å se det på er at tilbakeholdt utbytte i dag muliggjør høyere utbytte i fremtiden. Nåverdien av de forventede utbyttene vil være uendret, og dermed vil aksjonærenes samlede verdier være uendret. (Hungnes, 2013), s. 36.

6.5 Redusert antall banker

I dag er det 116 sparebanker og 17 forretningsbanker i Norge. En del av disse er eid av større konserner og noen er frittstående. Mange av sparebankene ligger på små tettsteder rundt om i landet. Noen av disse små bankene vil være blant de bankene i Norge som er har sterkest kapitaldekning og trenger derfor ikke å anstrenge seg for å nå kapitalkravene som staten har satt inn. Andre små banker vil være i en vekst periode hvor de utvider og har derfor gjerne lite ekstra kapital.

Tabell 3 Oversikt over antall sparebanker i Norge

Eika(tidligere Terra)	78
Sparebank1 gruppen	16
Frittstående	22
Totalt antall sparebanker i Norge	116

Kilde:(Wikipedia, 2013)

Innføringen av de nye kapitalkravene vil føre til økte administrative kostnader for bankene i form av oppfølging, innføring, utvikling av nye systemer, papirarbeid og overvåkning. Dette vil kreve ekstra resurser for hver enkelt bank. For små banker som har få ansatte vil dette utgjøre en relativt stor kostnad i forhold til inntjeningen til banken. En annen ulempe for små banker er som nevnt i kapittel 3.4 at store banker vil være bedre stilt til å beregne risikovektene selv, dette gir mulighet for redusert kapitalkrav for banken. Små banker har ikke denne muligheten.

I gode tider med vekst i økonomien vil de små bankene trolig klare seg, men dersom det skulle komme en nedgangsperiode vil en trolig se en reduksjon i antall banker i Norge. SpareBank1 gruppen står som en helhet. For at denne gruppen skal gå konkurs vil flere av bankene i gruppen måtte ha vanskeligheter med å møte de økte kostnadene. Eika står bak mange av de små bankene i Norge. Dersom en av bankene i denne gruppen skulle få økonomiske problemer som følge av innføringen av de nye kravene, vil Eika trolig ikke gripe inn for å ”redde” den aktuelle banken. Eika står bak lånene som kundene i den enkelte lokalbank har, og har første prioritet ved en eventuell konkurs. Altså vil Eika ikke ha noe særlig incentiv for å hjelpe den aktuelle banken. De små frittstående bankene er trolig de bankene som har sterkest egenkapital i landet og vil derfor trolig ikke ha noe problem ved innføringen av de nye kapitalkravene. Dersom en ser på tilfeldig utvalgte frittstående banker ser man fra deres kvartals rapporter at de ligger opp mot 15 til 18 prosent kjernekapital. (Wikipedia, 2013) (Håkonsen, 2013a) (Etne Sparebank, 2013) (Haugesund Sparebank, 2013) Denne utviklingen har vi allerede sett i Danmark de siste årene og staten har der måttet gripe inn for å redde banker. Det er ingenting som tilsier at det samme ikke vil kunne skje i Norge. (Nordby, 2011)

6.5.1 Konsekvenser av redusert antall banker

En reduksjon i antall banker vil gi et dårligere tilbud til kundene og da spesielt for de som er kunde i en lokalbank hvor de ikke har noe annet alternativ. Den unge delen av kundegruppen vil trolig ikke merke noen særlig forskjell annet enn at de må bytte bank, men den eldre delen av kunde gruppen vil nok merke at lokalbanken er borte. Nettbank og bank i butikk løsningen blir trolig redningen for disse kundene. Videre har vi i Norge Bankenes sikringsfond som stiller med garanti for inntil 2 millioner per kunder per bank. For den vanlige mann i gata vil en konkurs for deres lokalbank trolig ikke merkes noe særlig. (Håkonsen, 2013b)

For bedrifter og kunder med innskudd over 2 millioner kroner vil konsekvensene der i mot bli større. Og de vil kunne tape store summer ved en eventuell konkurs i deres bank.

For store system viktige banker vil staten gripe inn dersom en konkurs skulle dukke opp.

Ettersom en slik konkurs ville rammet store deler av befolkningen og landets bedrifter.

6.6 Totalt sett reduksjon i utlån som følge av kravene

De nye kapitalkravene leder til reduksjon i utlån. Dette gjelder både for privatlån som boliglån og for bedriftslån. Dette kan gi store konsekvenser for samfunnet. Dersom bedrifter ikke får lån kan de ikke starte opp nye prosjekter. Reduksjon i utlån som konsekvens av økt kapitalkrav kan altså lede oss inn i en negativ spiral og gi lite vekst, tapte arbeidsplasser og tapte inntekter som igjen er et tap for samfunnet. Vi trenger nye bedrifter og nyinvesteringer for å øke veksten i landet, reduksjon i utlån kan gi store konsekvenser dersom det vedvarer over tid. Fem – ti år frem i tid, vil et være mange potensielle nye bedrifter som ikke får starte opp over lengre tid. Norge går da glipp av inntekter og arbeidsplasser som ellers kunne bidratt og skapt vekst i landet.

En annen konsekvens av redusert tilbud av utlån er at bankene dermed ikke kan kapre kunder fra hverandre. Konkurransen i bankmarkedet svekkes fordi redusert risiko for å tape kunder gjør det mer fristende å heve renten. (Holden, 2013), s. 36.

6.7 Økt sparing

Denne våren har utlånsrenten gått opp og innskuddsrenten ned, noe som er uvanlig. Samtidig så en i første kvartal dette året en økning i sparing, og da spesielt i form av økt nedbetaling av gjeld. Dette kan sees i sammenheng med at økt utlånsrente gir økt kostnad ved lån og dermed gir initiativ til å nedbetale gjelden fortere, samtidig som renten ved sparing er redusert. Økt nedbetaling av gjeld gjør husholdningene bedre rustet til å tåle en eventuell ny krise.

Renteendringene denne våren kommer som et resultat av de nye kapitalkravene. Som sagt er disse kravene innført for å styrke bankene for en eventuell ny krise. En ser nå at de nye kravene også leder til mer robuste husholdninger som er klar for å møte en eventuell ny krise.

6.8 Hvem tar regningen?

Hensikten med de nye kravene er som sagt at bankene skal bli solide nok til å tåle en eventuell krise. Dersom en eventuell krise skulle oppstå og bankene led tap ville det gå utover

kundene. Muligens og kanskje mest sannsynligvis ville staten ha grepet inn og gjort tiltak for å redde bankene og redusere tapet for kundene.

Ved innføringen av de nye kravene er det så langt tydelig at kundene må ta en del av kostnaden. Kan man da si at kundene betaler nå for den kostnaden staten eventuelt måtte betalt dersom en krise skulle oppstå uten de nye kapitalkravene? Kostnadene kundene betaler nå er i så fall mindre enn den staten ville måtte betalt ved en krise, alt etter størrelsen på krisen.

Bankene argumenterer for at kostnaden ved innføringen av kravene er et spleiselag mellom bankene, kundene og aksjonærene. Men de fleste er enig i at kostnadene så langt kjennes mest for kundene.

Stoltenberg har også gjort det klart at det er viktig at bankene ikke tror at dersom en krise skulle oppstå og bankene lider tap vil staten ta regningen. Uansett virker det tilbake på kunden ved at staten da får mindre å bruke på andre viktige tiltak. (T. Gjerstad, Skad,Kristian, 2013), s.30.

7.0 Konklusjon

Ut fra analysen kan en se en rekke konsekvenser for kundene av de nye kapitalkravene.

Denne utredningen tar for seg de ulike konsekvensene innføringen av de nye kapitalkravene for bankene har for kundene. Her vil de ulike funnene bli lagt frem. Den vil også kommentere forholdet mellom nødvendigheten av de nye kravene og viktigheten av å se på de mulige konsekvensene før kravene blir innført.

Følgende direkte konsekvenser er funnet:

- Økt utlånsrente
- Kutt i bankenes kostnader
- Redusert innskuddsrente
- Kutt i størrelsen på utbytte

Videre er det en rekke både potensielle og faktiske indirekte konsekvenser av de nye kapitalkravene. Renteøkning som konsekvens har lenge vært diskutert og mange har ment at de nye kravene ikke vil gi noen særlige konsekvenser, men en har sett denne våren at bankene faktisk har økt renten som følge av kravene og det uten at Norges Bank økte styringsrenten først. Renteøkningen kombinert med de nye kapitalkravene til boligkjøp kan være med på å dempe farten i norsk økonomi. Det vil bli spennende å følge pris utviklingen i boligmarkedet som følge av de endringer som er gjort denne våren.

Renteøkningen fører til økt kostnad for lånekunden og dermed mindre konsum av andre varer og tjenester. Konsekvensene av økt rente kan bli større enn det man ser på nåværende tidspunkt. Ved økt rente over lengre tid kan det lede til lavere BNP som til slutt kan utløse lavere lønn, mislighold av lån, redusert mengde innskudd og dårlig inntjening for bankene. Dette kan igjen føre til tap for bankene. De nye kravene kan dermed lede oss inn i en dårlig sirkel som leder oss tilbake til det punktet en ønsker å unngå.

Flere av bankene som satte opp renten har de opplevd kundeflukt denne våren. Mange kunder flytter lånene sine til banker som ikke er norske og som dermed ikke er underlagt de nye kravene. Bankene er i fare for å miste store markedsandeler til utenlandske banker.

De nye kravene svekker norske bankers konkurranseposisjon i forhold til utenlandske banker med filial i Norge.

Reduksjon i antall kunder og svekket konkurranse posisjon kan gi lavere overskudd for norske banker. Lavere overskudd gjør at kapitalkravene man ønsker å nå (og som var årsaken til

renteøkningen som ledet til kundeflukten) er vanskeligere å oppnå. Det hele leder tilbake til en dårlig sirkel.

Mange banker har kuttet i antall lokalkontorer. Denne endringen ville muligens også blitt gjennomført uavhengig av de nye kapitalkravene. Færre lokalkontorer kan gi et dårligere tilbud til kundene. Her komme internett med nettbank og bank-id inn som en trussel for de norske bankene. Disse hjelpemidlene kan svekke norske bankers konkurransesituasjon og sammen med færre lokalkontorer og økte kostnader for kunden føre til at kundene forsvinner til utenlandske banker.

Kutt i kostnadene har gitt resultater i form av økt aksjepris, men om dette er en direkte konsekvens vites ikke, men kan testes videre i fremtiden.

Økte administrative kostnader for den enkelte bank ved innføringen av de nye kapitalkravene vil kunne gi redusert antall banker og da særlig små lokale banker. Dette vil kunne gi store tap for bedrifter og kunder med innskudd over 2 millioner norske kroner. I tillegg til tap for lokal samfunnet og tapte arbeidsplasser i regionen.

I tillegg til økt utlånsrente har bankene redusert innskuddsrenten denne våren noe som er uvanlig. Redusert rente på sparing kan ha to effekter inntekts- og substitusjonseffekt. I første kvartal dette året så vi en økt sparing blant husholdningene. Mye av denne økningen er i form av økt nedbetaling av gjeld. Dette er en interessant observasjon og trolig et resultat av økt utlånsrente kombinert med redusert sparerente. Økt nedbetaling av gjeld styrker kundene og øker deres ”buffer”.

Hva som faktisk blir konsekvensen av renteendringen får vi se i fremtiden, men det er viktig og konstantere at renten er satt ned som et resultat av kapitalkravene og at det kan lede til redusert sparing og sparelyst.

Det har vært mye diskusjon angående om kutt i utbytte er en kostnad for bankene og dens aksjonærer. Konklusjonen er at det ikke er noen kostnad for dem, men det konstanteres at utbytte er blitt redusert som en følge av de nye kravene.

Den største og kanskje mest skremmende effekten av de nye kapitalkravene er reduksjonen i utlån og da særlig i bedriftsmarkedet. Dette kan gi stor konsekvenser for samfunnet i form av at bedrifter som en ellers ville kunne nytt godt av ikke får starte opp. Her kan en også se en

negativ sirkel som kan lede oss inn i en lavkonjunktur og krise, nettopp det man i utgangspunktet ønsker å unngå.

Oppgaven startet med å poengtere hvor viktig det er for et samfunn å ha banker og vil avslutte med dette. De nye kapitalkravene er ment for å styrke bankene for en eventuell bankkrise.

Banker gjør korte innskudd om til lange utlån og utgjør dermed en essensiell oppgave og sørger for å holde økonomien i gang og skape vekst i landet. Uten banker ville vi ikke hatt et samfunnsoptimalt marked.

Det har her blitt drøftet og påpekt flere konsekvenser både faktiske og potensielle. Ut i fra analysen ser man flere potensielle dårlige sirkler som kan utvikle seg på bakgrunn av tiltakene bankene har satt inn for å nå kapitalkravene. Det er identifisert to viktige konsekvenser en bør overvåke videre i innføringen av kravene: redusert inntjening og konkurranseposisjon for norske banker. Felles for dem er at de leder tilbake til utgangspunktet som CRD IV med Basel III forsøker å unngå.

Dette viser igjen hvor viktige det er å se på konsekvensene ved innføringen av kraven før en innfører dem. Dette er ikke blitt gjort.

Til nå kan en konstantere at utlånsrenten er økt, innskuddsrenten redusert, utbytte er kuttet, kostnader er kuttet, sparing har økt og vi har fått en reduksjon i utlån.

Med de tiltak som er gjort til nå av bankene og konsekvensene en ser så langt styrkes både bankene og husholdningene med tanken på en fremtidig krise.

Dersom staten skulle se en sterk negativ utvikling i økonomien og konkurranse situasjonen for norske banker vil de nok gripe inn og løsne på kravene og innføringstempoet. Det er viktig at innføringen skjer gradvis. Norge er på mange måter en prøvekanin for innføringen av de nye kapitalkravene. Det er allerede tegn på at finansministeren vurderer å løsne opp på innføringsforslaget som er lagt frem, og han har utalt at det er viktig å arbeide for mest mulig like konkurransevilkår mellom norske banker og utenlandske banker med filial i Norge.

7.1 Forslag til videre forskning

Da reglene for kapitalkrav i Norge enda ikke er helt fastlagt er det flere potensielle muligheter for videre forskning. Både bankene og staten har mye å lære når det gjelder virkningen av innføringen av Basel III.

En mulighet er å se på om det faktisk får negative følger for norske bedrifter i form av redusert konkurranse kraft. Norge er et av de første landene som innfører kravene og dette kan

virke negativt for bedrifter som konkurrerer med utenlandske selskaper. Det kan også være interessant å sammenligne innføringen i Norge med våre naboland som Sverige og Danmark.

Å se på hva virkningen faktisk ble for kundene når tallene fremligger vil være interessant. Her kan en se på sparing, konsum, bytte av bank og redusert antall nye bedrifter. En kan også se på om bankene nådde målene sine med de tiltak som har blitt gjort eller om de må gå enda hardere til verks. Eventuelt om de banker som økte utlånsrenten går tilbake på dette tiltaket.

En kan også se på hvor ”stor” krise bankene kan tåle etter innføring av de nye kravene.

Videre vil det være interessant å se på om Finansdepartementet endrer på innføringsfasen og størrelsen på kravene. Eventuelt se på argumentene deres for å endre disse variablene og om det stemmer overens med konsekvenser en kunne se i markedet.

Litteraturliste:

- Aamo, B. S. (2011). *Bankkrisen tyve år etter – hva lærte vi?* : Retrieved from http://www.finanstilsynet.no/Global/Venstremeny/Foredrag_vedlegg/2011/Valutase_minar_2011_SkogstadAamo_Bankkrisen_tyve_ar_etter.pdf.
- Arnesen, S. (2013). Resultat rapport januar-mars 2013.
- Bjerknes, H. K. (2013, 12.2.2013). RENTE, *Dagens Næringsliv*.
- Borchgrevink, H. (2012). *Basel I-gulvet – overgangsregel og sikkerhetsmekanisme i kapitaldekningsregelverket*. Retrieved from http://www.norges-bank.no/pages/88777/Aktuell_kommentar_2012_%208.pdf.
- Bø, E. E. (2010). Om rentens effekt på konsum og sparing. http://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/oa_201002/boe.pdf
- Committee, B. (2013). *Regulatory Consistency Assessment Programme (RCAP) Assessment of Basel III regulations – Singapore*. Retrieved from http://www.bis.org/bcbs/implementation/l2_sg.pdf.
- Dag Henning Jacobsen, T. B. K., Aslak Bakke Kvinlog og Unni Larsen. . (2011). *Makroøkonomiske virkninger av høyere kapitalkrav for bankene*. Retrieved from http://www.norges-bank.no/Upload/Publikasjoner/Staff%20Memo/2011/Staff_Memo_eg_1411.pdf.
- Eriksen, M. (2013a, 22.3.2013). Advares mot utbytte kutt, *Dagens Næringsliv*.
- Eriksen, M. (2013b, 28.2.2013). Bankene struper utlånene, *Dagens Næringsliv*.
- Eriksen, M. (2013c, 14.5.2013). Er redd bankene må kutte enda mer, *Dagens Næringsliv*.
- Eriksen, M. (2013d, 21.2.2013). Norske banker tjente 39 mrd., *Dagens Næringsliv*.
- Eriksen, M., Hoemsnes, Anita. (2013a, 6.3.2013). Gjør alt for å unngå ny bankkrise, *Dagens Næringsliv*.
- Eriksen, M., Hoemsnes, Anita. (2013b, 6.3.2013). Varsler renteøkninger, *Dagens Næringsliv*.
- Eriksen, M., Hoemsnes, Anita, Trumpy, Jacob. (2013, 27.4.2013). Har avskiltet 200 mellomledere, *Dagens Næringsliv*. Retrieved from <http://www.dn.no/forsiden/borsMarked/article2604095.ece>
- Eriksen, M., Linderud, Espen. (2013, 8.2.2013). Norske banker er bunnsolide, *Dagens Næringslivet*.
- Eriksen, M., Ravn, Linn Karen. (2013, 7.2.2013). Legger ned hver femte filial, *Dagens Næringsliv*. Retrieved from <http://www.dn.no/forsiden/naringsliv/article2557468.ece>
- Etne Sparebank, S. (2013). KVARTALSRAPPORT 1. kvartal 2013.
- Finansdepartementet. (2011). *Bedre rustet mot finanskriser*. Retrieved from <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/nouer/2011/nou-2011-1/7.html?id=631193>.
- Finansdepartementet. (2013a). *Nye kapitalkrav til norske banker, pressekonferanse 22.3.2013*. <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin>: Retrieved from <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin>.
- Finansdepartementet. (2013b). *Prop. 96 L (2012–2013) Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak), Endringer i finansieringsvirksomhetsloven og verdipapirhandelloven (nye kapitalkrav mv.)*. Retrieved from <http://www.regjeringen.no/pages/38271852/PDFS/PRP201220130096000DDDPDFS.pdf>.

- Fosse, D.-H. (2013a). DNB øker renten, *Stavanger Aftenblad*. Retrieved from <http://www.aftenbladet.no/nyheter/okonomi/DNB-okker-renten-3136640.html#.UZnacKKeNFo>
- Fosse, D.-H. (2013b, 13.3.2013). Setter opp utlånsrenten - kutter innskuddsrenten *Stavanger Aftenblad*. Retrieved from <http://www.aftenbladet.no/nyheter/okonomi/Setter-opp-utlansrenten---kutter-innskuddsrenten-3139870.html#.UZscUaKeNFo>
- Gjerstad, T., Skad, Kristian. (2013, 18.4.2013). Tør ikke å innføre nye bankskatt, *Dagens Næringsliv*. Retrieved from <http://www.dn.no/forsiden/naringsliv/article2598453.ece>
- Gjerstad, T., Skad, Kristian. (2013, 20.3.2013). Uskyldige får regningen, *Dagens Næringsliv*.
- Handelsbanken. (2013). Innskuddsrenter privat Retrieved 21.5.2013, 2013, from <http://www.handelsbanken.no/shb/inet/istartno.nsf/FrameSet?OpenView&idd ef=privat&navid=HandelsbankenNO&sa=/Shb/Inet/ICentNo.nsf/Default/q3 0D2B98DA618D5B2C1256AD500520489>
- Handelsbanken, N. (2013). Års rapport 2012.
- Harald Karlsen, F. Ø. (2001). *Nye kapitaldekningsregler: Mulige virkninger av «Basel II» for banker, myndigheter og det finansielle systemet*. Retrieved from http://www.norges-bank.no/Upload/import/publikasjoner/penger_og_kreditt/2001-03/regler.pdf.
- Haug, A. K. (2013, 13.3.2013). Bankene gjør jobben for Olsen, *Dagens Næringsliv*, pp. 16-17.
- Haugesund Sparebank, S. (2013). KVARTALSRAPPORT 1. kvartal 2013.
- Henriksen, P., & Eriksen, T. B. (2005). *Aschehoug og Gyldendals store norske leksikon bind 2 Bam-Bru*. Oslo: Kunnskapsforl.
- Holden, S. (2013, 20.3.2013). Konkurransen i bankmarkedet, *Dagens Næringsliv*.
- Hungnes, H. (2013, 19.3.2013). Renteøkning uten grunn, *Dagens Næringsliv*.
- Håkonsen, A. (2013a). Bankenes resultater for 1. kvartal.
- Håkonsen, A. (2013b). Bankenes Sikringsfond. Retrieved 13.6.2013, 2013, from <http://www.bankenessikringsfond.no/>
- Jacobsen, D. I. (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode (Vol. 2)*.
- Jacobsen, S. (2013, 7.2.2013). Null utbytte fra Danske Bank, *Hegnar*. Retrieved from <http://www.hegnar.no/bors/resultatrapporter/article719117.ece>
- Jansrud, A. (2013). Nye kapitalkrav for de norske bankene. *KPMG*.
- Johansen, E. (2013, 22.3.2013). Krav gir økt lånerente, *Dagens Næringsliv*. Retrieved from <http://www.fno.no/Fot/arkiv-nyheter/2013/03/krav-gir-okt-lanerente/>
- Kaspersen, L. (2012, 7.12.2012). Nordea må kutte enda mer, *Dagens Næringsliv*. Retrieved from <http://www.dn.no/forsiden/naringsliv/article2523446.ece>
- Keynes, J. M. (2011). *Allmenn teori om sysselsetting, rente og penger* (R. L. Eliassen, Trans.): De norske Bokklubbene.
- Kragh-Sørensen, K. (2012). *Optimal kapitaldekning for norske banker*. www.norges-bank.no: Retrieved from http://www.norges-bank.no/pages/91730/Staff_Memo_2912.pdf.
- Kreutzer, I. (2013). Økt sparevilje men fortsatt stor reiselyst: FNO Finans Norge.
- Langberg, Ø. K. (2013, 6.2.2013). Handelsbanken utvider - resten legger ned, *Aftenposten*. Retrieved from <http://www.aftenposten.no/okonomi/Handelsbanken-utvider---resten-legger-ned-7113596.html#.UaxbZtKeMvk>
- Lillebø, A. (2005). *Økonomileksikon: 6000 oppslagsord om økonomi og arbeidsliv*. [Oslo]: Damm.
- Nordby, K. J. (2011, 18.10.2011). Dansk bank reddet i siste time, *Aftenposten*. Retrieved from <http://www.aftenposten.no/okonomi/utland/article4251275.ece#.UbhVJ-eeMvk>

- Nordea. (2013a). Endring av rentebetingelser på innskuddskonti for personkunder. Retrieved 21.5.2013, 2013, from http://www.nordea.no/sitemod/upload/root/content/nordea_no/no_privat/no_privat_forside/Varslede_betingelser_310513.pdf
- Nordea. (2013b). Sammendrag årsrapport Nordea for 2012
- Norges Bank, B. *Kapittel 7. Prisstabilitet*. Retrieved from http://www.norges-bank.no/Upload/import/publikasjoner/skriftserie/34/kapittel7_besk.pdf.
- NTB. (2013). Flere bytter bank etter rentehevinger, *Dagens Næringsliv*. Retrieved from <http://www.dn.no/forsiden/naringsliv/article2628040.ece>
- Settelment, B. f. I. (2010). *A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems* Retrieved from http://www.bis.org/publ/bcbs189_dec2010.pdf.
- Skard, K. (2013, 23.3.2013). Kundeflom til Skandiabanken, *Dagens Næringsliv*.
- Sundnes, T. (2013, 10.4.2013). Frykter ny bankkrise, *Dagens Næringsliv*.
- Trumpy, J. (2013, 25.4.2013). Vil bremse markedsdriver, *Dagens Næringsliv*.
- Wikipedia. (2013). Liste over banker i Norge. Retrieved 12.6.2013, from http://no.wikipedia.org/wiki/Liste_over_banker_i_Norge
- Ødegaard, B. A. (2013a, 14.5.2013). Bidrar bankene?, *Dagens Næringsliv*.
- Ødegaard, B. A. (2013b, 30.4.2013). Hva er DNBS bidrag?, *Dagens Næringsliv*.